

MALMÖ HÖGSKOLA

Per Engdahl, en extrem politisk aktivist i marginalen
En ideologianalys med tillämpning av begreppet generisk fascism

Per Engdahl – an extreme political activist in the margin
An ideological analysis using the concept of generic fascism

Hanserik Tönnheim

C-uppsats i Historia med kulturanalys III

Att framläggas vid seminarium 2010-08-25

Handledare: Nils Andersson

Examinator: Irene Andersson

Abstrakt

Uppsatsen är en analys av den svenska politiska aktivisten Per Engdahl och hans rörelsers ideologiska innehåll. Engdahl som föddes 1909 och avled 1994 var under hela sitt liv verksam i olika svenska fascistiska och högerextrema organisationer såsom Sveriges Fascistiska Kamporganisation, Riksförbundet det Nya Sverige, Sveriges Nationella Förbund, Riksföreningen Sverige-Tyskland, Svensk Opposition, Europäische Soziale Bewegung samt Nysvenska Rörelsen. Dessutom utgav han under nästan 50 år tidningen Vägen Framåt. Studien omfattar perioden 1931 till 1950. Fyra olika politiska program samt fyra ledarartiklar ur Vägen Framåt, från 1942 alla författade av Engdahl, har analyserats. Metoden har varit ideologianalys speciellt med hjälp av textanalys.

Studiens syfte är att utifrån teorin om generisk fascism undersöka Per Engdahl och hans organisationers ideologiska grund. En sådan analys har inte tidigare genomförts utan Engdahl har betecknats som fascist eller nazist utifrån empiriska studier av organisationerna och inte på grundligare studier av hans idéer.

Till idéhistorikern Lena Bergrens minimidefinition av generisk fascism har jag i min definition lagt till begreppet auktoritär och ersatt holistisk till metafysisk. Den lyder sålunda: *Fascismen är en ultranationalistisk revolutionär och auktoritär ideologi med metafysiska och synkretistiska pretentioner som syftar till att skapa ett radikalt nytt samhälle och en ny typ av människa.*

Utifrån denna definition och andra centrala begrepp i fascismen betraktar jag Per Engdals ideologi som fascistisk under den undersökta perioden 1931 till 1950. Jag anser även att Engdahl var antisemit under perioden 1931 till 1942 och att han regelbundet spred rasideologiska idéer i sina texter fram till och med 1950.

Nyckelord:

Antisemitism, Per Engdahl, Generisk fascism, Korporativism, Nazism

Abstract

This work is an ideological analyse of the Swedish political activist Per Engdahl and his different organizations. Engdahl was born 1909 and died 1994. He was active his whole life in different Swedish fascist an extreme right-wing organizations as Sweden's Fascist Combat Organization, The National Federation the New Sweden, The National Swedish Association, The National Association Sweden-Germany, Swedish Opposition, The European Social

Movement and The New Swedish Movement. He was also the publisher, for almost 50 years, of the political paper The Way Forwards. This study extends from 1931 to 1950. I have analysed four different political manifests and four editorials dated 1942 from his paper The Way Forwards. My method is primarily an ideology analysis including text analysis.

The purpose of the study is to use the theory of generic fascism on Per Engdahls texts to find out the ideology can be defined as fascism. An analysis like this has not been done before but Engdahl has primarily been labelled as a Fascist or Nazi from empirical studies of his organizations and not by more thoroughly studies of his ideas.

From the historian of ideas Lena Berggren I have borrowed her mini definition of generic fascism. But I have added the term authoritarian and substitute holistic with metaphysical. My definition reads: *Fascism is an extreme nationalistic revolutionary and authoritarian ideology with metaphysical and syncretistic pretension which aims at a radical new society and an new type of individual.*

From this definition and other central concepts of Fascism I will define Per Engdahls ideology as fascism during the examined period from 1931 to 1950. I also see Engdahl as an anti-Semite during 1931 to 1942 and that he also constantly spread racism within texts and programmes until the end of the examination 1950.

Key words:

Anti-Semitism, Corporativism, Per Engdahl, Generic fascism, Nazism

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1. Varför denna uppsats?	5
1.2. Uppsatsens syfte	6
2. Forskningsläge	6
2.1 Kort om allmän fascismforskning	6
2.2 Forskningsläget i Sverige	7
3. Metod- och materialdiskussion	10
3.1. Ideologianalys	10
3.2. Historisk förståelse	12
3.3. Undersökningens material	12
4. Teoretiska perspektiv och begrepp	14
4.1. Allmänna teorier om fascism	14
4.2. Teorier om den generiska fascismen	16
4.3. Begrepp och definitioner	21
5. Per Engdahl – en kort biografi	22
6. Undersökningen	25
6.1. Analys av <i>Det nya Sverige: utkast till ett politiskt program</i>	26
6.2. Analys av <i>Den nysvenska linjen</i>	31
6.3. Analys av några ledarsidor ur <i>Vägen Framåt</i> från 1942	35
6.4. Analys av <i>Kommunismen skall ...</i>	40
6.5. Analys av <i>30 Punkter. Den Nysvenska rörelsens program</i>	44
6.6. Sammanfattande synpunkter	49
7. Slutdiskussion och resultat	51
8. Käll- och litteraturförteckning	54
9. Bilaga: Generic Ideological Features of Fascism	57

1. Inledning

1.1 Varför denna uppsats?

Varför en studie om Per Engdahls idévärld, en extremt nationalistisk politisk aktivist i marginalen? Varför är Per Engdahl intressant 2010, sexton år efter sin död 1994? Vid en sökning på Google Sverige på Per Engdahl och *Nysvenska Rörelsen* finner jag vintern 2009 att rörelsen är aktiv och att vissa av Engdahls texter förekommer på rörelsens hemsida.¹ Per Engdahl var från slutet av 1920-talet till sin död aktiv i olika svenska fascistiska och nationella organisationer. Han förekommer i nästan alla studier och översikter om svensk nazism och högerextremism av både akademisk och populärhistorisk karaktär. Engdahl har själv förnekat att han varit nazist utan han har istället betecknat sig som fascist och då framförallt som påverkad av den italienska fascismen. Han har även förnekat att han skulle ha varit antisemit.²

Nysvenska Rörelsen existerar således i dagsläget och Per Engdahls texter finns att läsa på Internet och några har tryckts upp i nytgåvor. Idéhistorikern Lena Berggren vid Umeå universitet har i en artikel påpekat att i förhållande till Sveriges befolkning var trots allt den svenska fascismen stark under mellankrigsperioden. Hon skriver: ”Om man ser till medlemskårens relativa storlek är det alltså tveksamt om den svenska fascismen kan avfärdas som ett obetydligt marginalfenomen.”³ Mot bakgrund av detta är Per Engdahls idévärld och politiska program intressant att ställa mot de teorier som sedan 1990-talet vuxit fram kring begreppet generisk fascism.

Det är enligt min mening viktigt att analysera extrema politiska rörelser vetenskapligt för att lyfta fram både manifesta och latenta åsikter i öppen dager så att dessa blir uppenbara för alla intresserade. Min uppfattning är att högerextrema och fascistiska rörelser studeras mer utifrån vad de gör (handlingarna) istället för vad de ideologiskt står för (ideologin). Detta gör att fascismens innehåll kan smyga sig in i samhället och accepteras utan att dessa idéer knyts samman med dess praktiska konsekvenser i samhället. Jag vill med denna uppsats bidra till forskningen av generisk fascism i förhoppning att den skall spridas även utanför den akademiska världen.

¹ Se www.nysvenskarna.se. Sökt 2009-12-15.

² Detta förnekas i hans memoarer, Engdahl, *Fribytare i folkhemmet*, 1979 där han menar att hans antisemitiska uttalanden är eftergifter och kompromisser för ”den tyskvänliga borgerligheten”, se bl.a. sid 159.

³ Berggren, 2002, Den svenska mellankrigsfascismen – ett ointressant marginalfenomen eller ett viktigt forskningsobjekt?, *Historisk Tidskrift*, 2002:3, sid 441.

I uppsatsen kommer jag använda mig av begreppen fascism, nationalsocialism, nazism, högerextremism och nationalism. Alla dessa begrepp kommer jag att definiera i teoriavsnittet. Men redan här bör påpekas att jag använder fascism som ett övergripande begrepp som även inkluderar nationalsocialism. Ibland använder jag förkortningen nazism men avser då nationalsocialism. Om jag talar om de specifika rörelserna i Italien och Tyskland så använder jag begreppen Fascism och Nationalsocialism med en versal som inledande bokstav.

1.2. Uppsatsens syfte

Uppsatsens syfte är att genom en ideologianalys undersöka Per Engdahls idéer och dess relation till fascismen. *Kan man klassificera Engdahl som fascist i enlighet med den definition som vuxit fram kring begreppet generisk fascism?*

Uppsatsen vill också undersöka Engdahls inställning i rasfrågan. *Hur förhöll sig Engdahl rasideologiskt? Var Engdahls idéer antisemitiska?*

Uppsatsens syfte är *inte* primärt att beskriva Per Engdahls politiska eller organisatoriska arbete eller den svenska fascismens historia. Endast en kort biografi av Per Engdahl kommer att redovisas i kapitel 5 för att teckna en bakgrund till hans politiska utveckling.

2. Forskningsläget

2.1 Kort om allmän fascismforskning

När man studerar forskningen kring fascismen så är den nästan oöverskådlig. Efter freden 1945 var forskningen huvudsakligen inriktad på historiska framställningar där italiensk Fascism och tysk Nationalsocialism behandlades. Exempel härpå är Alan Bullocks verk *Hitler, A Study in Tyranny* från 1952 (En svensk utgåva, *Hitler, en studie i tyranni*, utkom första gången 1960) och William L. Shirers verk, *A History of Nazi Germany* från 1959 (En svensk utgåva, *Det tredje rikets uppgång och fall. Det nazistiska Tysklands historia*, utkom första gången 1961). Tonvikten i dessa verk ligger huvudsakligen på rörelsens utveckling och dess politik, organisation, maktövertagandet, krigets utveckling samt på personen Hitler. Under det senaste decenniet har den populärhistoriska utgivningen översvämmats av böcker om andra världskriget och nazimen. Detta gäller såväl i Sverige som i övriga Europa.

2.2 Forskningsläget i Sverige

Den första akademiska avhandlingen som berör ämnet i Sverige kom 1965, den är skriven av historikern Eric Wärenstam och har titeln *Sveriges Nationella Ungdomsförbund och högern 1928–1934*. Det är en undersökning i vilken författaren syftar till ”att klarlägga Sveriges Nationella Ungdomsförbunds relationer till högern under åren 1928–1934 samt detta förbunds ideologiska utveckling under samma tid”.⁴ I sin avhandling tecknar Wärenstam en utveckling i *Sveriges Nationella Ungdomsförbunds*, förkortat till *SNU* som alltmer nazifierat. Wärenstam skriver i sin sammanfattning:

Trots upprepade medlingsförsök skärptes spänningen mellan SNU:s ledning och valmansförbundets ledning. Detta berodde nu på att man inom SNU:s ledning inte längre nöjde sig med att tala om en stark regeringsmakt utan även började tala om planhushållning och omfattande statsingripanden bland annat inom näringslivets område.⁵

Avhandlingen blev hårt kritiserad av historikern Rolf Torstendahl som ansåg att författaren drog för långtgående slutsatser beträffande brytningen mellan högerpartiet och Sveriges Nationella Ungdomsförbund. Det var inte främst förbundets nazifiering som var orsaken till brytningen utan snarare skillnader i den ekonomiska politiken hävdade Torstendahl.⁶ Även om avhandlingen aldrig definierar centrala begrepp som nazism och fascism så ger den en värdefull insikt i högern och de högerextrema tendenserna under den studerade perioden.

Wärenstam gav även, 1970, ut boken *Fascismen och nazismen i Sverige 1920–1940*. Han skriver i förordet om syftet med sin studie:

Varför uppstod dessa rörelser i vårt land? Under vilka inre och yttre, svenska och utländska betingelser utvecklades de eller hämmades de? Hur utvecklades deras ideologier, deras propaganda och övriga verksamheter? Hurudana var deras ledare? Vilka var deras relationer till Nazi-Tyskland? Varför lyckades inte de svenska nationalsocialisterna att rycka massorna med sig på samma sätt som de tyska?⁷

Studien är framförallt en systematisk och kronologisk undersökning av de fascistiska och högerextrema grupperna från 1920 till 1940. Studien ger en bra översikt av de undersökta organisationerna. Wärenstam ger inte heller i denna studie en definition av de undersökta ideologierna nazism och fascism som jag finner användbar. Lena Berggren, universitetslektor vid institutionen för idé- och samhällstudier vid Umeå universitet, som bedriver forskning på svensk fascism skriver:

⁴ Wärenstam, 1965, *Sveriges Nationella Ungdomsförbund och högern 1928-1934*, sid V.

⁵ Ibid., sid 274.

⁶ Berggren, 2002, *Den svenska mellankrigsfascismen – ett ointressant marginalfenomen eller viktigt forskningsobjekt?*, sid 430f.

⁷ Wärenstam, 1970, *Fascismen och nazismen i Sverige 1920–1940*, sid 10f.

Wärenstam definierar inte heller sina begrepp, och det finns en klar tendens till att låta begreppen nazism och fascism expandera och därigenom i praktiken få beteckna ett i stort sett hela det ultranationalistiska fältet. Wärenstams bok är härigenom ett tydligt exempel på en common-sense-uppfattning av fascismen. Denna utgår från föreställningen att fascismen inte är att betrakta som en sammanhängande ideologi utan utgör ett slags anti-ideologi, ett irrationellt hopkok av sinsemellan motstridiga idéer, paranoida myter och rasistisk våldsideologi.⁸

Nästa svenska avhandling inom området är skriven 1983 av statsvetaren Ulf Lindström med titeln *Fascism in Scandinavia 1920–1940*. Avhandlingen är främst en studie som diskuterar nazisternas svaga valresultat i Norden och orsakerna härtill. Jag har inte använt mig av denna avhandling i min undersökning.

Därefter, 1990, kom historikern Helén Lööws avhandling *Hakkorset och Wasakärven*. Lööw skriver om sitt syfte:

Min undersökning av de nationalsocialistiska organisationerna har tre syften. Det första är att utreda och analysera den nationella utvecklingen. Denna studie avser att nyansera och fördjupa tidigare forskning. [---] Det andra huvudsyftet (sic) är att företa en djupgående lokalthistorisk undersökning. [---] för det tredje att studera den reaktion nationalsocialisterna mötte från det omgivande samhället”.⁹

Den lokalthistoriska undersökningen som Lööw avser gäller Göteborgs- och Bohuslän.¹⁰ Undersökningen ger god inblick i de fascistiska organisationernas utveckling men tar även en diskussion kring ideologin även om den kunde ha utvecklats mer.¹¹

Heléne Lööw har fortsatt sin kartläggning av den svenska fascismen i verket *Nazismen i Sverige 1924–1979. Pionjärerna, partierna, propagandan*, som utkom 2004. Boken visar god grundforskning och stor kunskap om källmaterialet. Här viger Lööw ett helt avsnitt i boken till att analysera ideologi och människosyn.¹² Kapitlen handlar om antisemitism, rasideologi, antidemokratism, korporativism och människosyn. Men en samlad definition ger inte författaren.

Den tidigare omnämnda idéhistoriska forskaren Lena Berggren disputerade 1999 på en avhandling med titeln *Nationell Upplysning. Drag i den svenska antisemitismens idéhistoria*. Hon skriver i inledningen till avhandlingen:

Syftet med föreliggande studie är att spegla några drag i den svenska antisemitismens idéhistoria under mellankrigstiden och krigsåren genom att placera in den i ett personbundet respektive ett

⁸ Berggren, 2002, *Den svenska mellankrigsfascismen*, sid 431.

⁹ Lööw, 1990, *Hakkorset och Wasakärven*, sid 31.

¹⁰ Ibid., sid 31.

¹¹ Berggren, 2002, *Den svenska mellankrigsfascismen*, sid 432.

¹² Lööw, 2004, *Nazismen i Sverige 1924–1979*, sid 287–435.

organisatoriskt sammanhang. I fokus för studien står vad jag har valt att kalla propagandistisk antisemitism. / ... / Propagandistisk antisemitism är alltså en benämning som snarare försöker fånga in antisemitismens uttryckssätt och intensitet än dess innehåll.¹³

Berggrens styrka ligger i det idéhistoriska angreppssättet och att hon i större utsträckning än tidigare vetenskapliga arbeten definierar sina begrepp och utvecklar teorin. Hon använder sig bl.a. av en hermeneutisk metod och teori och även om hon själv senare skrivit att avhandlingen ”är teoretiskt ofullgånge”¹⁴ finner jag den mycket användbar.

En ansökan om en större studie av svensk fascism av Lena Berggren lämnades 2002 in till Vetenskapsrådet. Projektet heter i hennes projektansökan *Fascism in Sweden 1920–1950*.¹⁵ Studien är dock ej ännu genomförd.

Historikern Sverker Oredsson kom 1996 ut med boken *Lunds universitet under andra världskriget* och Håkan Blomqvist gav 1999 ut verket *Gåtan Nils Flyg*. Båda dessa verk fördjupar inte diskussionen kring ideologierna men kan ses som beskrivningar av olika fascistiska fenomen under krigsåren. Speciellt intressant är boken om Nils Flyg som vandrade ideologiskt från kommunism till nationalsocialism.

Dessutom har det genom åren getts ut en mängd journalistiska verk kring fascism och nationalsocialism. Här tas endast de verk upp som jag använder i uppsatsen. Redan 1942 gav Holger Carlsson, redaktör på tidningen Trots Allt! ut *Nazismen i Sverige ... ett varningsord*. Boken är en genomgång av de nazistiska rörelserna från tidigt 1920-tal till 1942 och den är fylld av personnamn och organisationer. Armas Sastamoinen, journalist på Arbetaren har skrivit ett flertal verk om svensk nazism, här nämns endast hans 1966 publicerade *Nynazismen* som utöver svensk nazism beskriver efterkrigstidens rörelser. I boken ägnas Per Engdahl och hans rörelser stort utrymme. Det gör även Karl N. Alvar Nilsson i sin bok *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, från 2000, och journalisten Joakim Berglund i sitt verk *Quislingcentralen. Nazismen i Skåne på 30- och 40-talet*, utgiven 1994. Från alla dessa verk hämtar jag information om Per Engdahl och hans organisationer, beträffande ideologianalysen tillför de inte något väsentligt.

¹³ Berggren, 1999, *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens idéhistoria*, sid 9.

¹⁴ Berggren, 2002, *Den svenska mellankrigsfascismen*, sid 432f.

¹⁵ Berggren, 2002, *Fascism in Sweden 1920–1950*. Projektansökan Vetenskapsrådet Bilaga A. Projektbeskrivning.

Det finns inget vetenskapligt verk eller specialstudie utgiven om Per Engdahl och hans organisationer. Men Engdahl omnämns i alla centrala verk om svensk fascism. Under arbetet med denna uppsats fick jag information om att en vetenskaplig biografi om Engdahl är under utarbetande av Conny Mithander, docent i idéhistoria vid Karlstads universitet, med planerad utgivning 2011.¹⁶

3. Metod och materialdiskussion

3.1 Ideologianalys

Metoden som jag kommer att använda mig av är kvalitativ art, utifrån empiriska data i mitt källmaterial skall studien genom ideologianalys, induktivt leda fram till vad jag i teorin kallar generisk fascism. Jag har hämtat inspiration från idéhistorikerna Sven-Eric Liedman och Eva-Lena Dahl i deras artiklar i boken *Om ideologi och ideologianalys*. Mitt källmaterial är politiska program och ledartiklar i *Vägen Framåt*. Det är alla texter. Därför kommer jag att använda mig av textanalys. Jag kommer att tolka texterna för att de skall ”avvinnas mening, betydelse”.¹⁷ En tolkning kräver alltid en förförståelse¹⁸ av uttolkaren och min förförståelse av ideologier och fascisms historia lägger jag som ett raster över texterna. Jag kommer därför att innan varje analys av de olika texterna ge en kort historisk-politisk bakgrund.

Ordet ideologi är vagt skriver Liedman¹⁹ och han fortsätter: ”Det krävs att programmet rymmer eller åtminstone motiveras av vissa allmänna påståenden om människorna, samhället, utvecklingen; därtill också generella värderingar och normer; samt ett fast inre samband mellan dessa olika element.”²⁰ Liedman utvecklar vidare i sin artikel vad som kan analyseras i en ideologi. Han skiljer på det som är synligt i ideologin, det manifesta och det som ligger djupare och som är det ”bärande i ideologin” eller det latent.²¹ ”I analysen görs det latent manifest”.²² Detta är enligt min mening en mycket användbar metod i analysen av Engdahls texter då dessa ofta är oklara. Genom att lyfta fram det manifesta i källmaterialet, det som är

¹⁶ Mailkorrespondens med Conny Mithander, 2010-05-03.

¹⁷ Bergström; Boréus, 2005, sid 23.

¹⁸ Ibid., sid 25f.

¹⁹ Liedman, Om ideologi och ideologianalys, *Arachne*, nr 6, sid 7.

²⁰ Ibid., sid 11

²¹ Ibid., sid 24

²² Ibid., sid 27

det bärande i Engdahls idévärld, så ger det tolkaren insikt i det latent budskapet i texterna. Att även lyfta fram de latent i texten är viktigt vid ideologianalys.

Statsvetaren Svante Hansson skriver: ”En ideologi är alltså ett system av fakta, värderingar och handlingsnormer.”²³ Till detta kommer metafysiska föreställningar om hur världen ser ut men som inte kan prövas empiriskt. Han skriver vidare:

Att säga att ideologier är handlingsorienterade innebär, att de innefattar krav på en aktiv attityd till samhället. Det räcker inte att se, registrera och försöka förstå, man måste också vara beredd att handla, antingen för att förändra samhället, eller för att försvara och bevara det rådande mönstret.²⁴

Liedman skriver i sin artikel att ”samhällssyn, människobild och vissa metafysiska föreställningar skall ingå i en ideologianalys.”²⁵ Dessa föreställningar kommer jag att analysera i det empiriska kapitlet 6. Med metafysiska föreställningar avser jag då uppfattningen om nationen som eget väsen och dess relation till människans roll i historien.

Begrepp som empiriskt brukar ingå i en fascistisk ideologi är: ultranationalism, antikommunism, antikapitalism, antiparlamentarism, antiliberalism och antipartikularism.²⁶ Jag betraktar dessa begrepp som ”renodlade drag” i den fascistiska ideologin. Det blir därmed en ”idealtyp” som jag sedan kan använda i min studie. Jag kan lägga dessa begrepp som ett ”raster” på de undersökta texterna vid analysen för att komma fram till en tolkning av Engdahls ideologi och hur den kan klassificeras.²⁷

Sammanfattningsvis kan min metod beskrivas enligt följande:

1. Huvudmetoden är en ideologianalys där manifesta och latent budskap skall tolkas.
2. Textanalys tillämpas på källmaterialet med avseende på centrala begrepp som: ultranationalism, antikommunism, antikapitalism, antiparlamentarism, antiliberalism och antipartikularism. Dessa bildar en idealtyp som jag i min analys blir ett raster att lägga över texterna.
3. Därefter tolkar jag texternas manifesta budskap för att lyfta fram det underliggande latent budskapen.

²³ Hansson, 1983, *Moderna ideologier*, sid 12.

²⁴ *Ibid.*, sid 10.

²⁵ Liedman, Om ideologi och ideologianalys, *Arachne*, nr 6, sid 27f.

²⁶ Karvonen, 1990, *Fascismen i Europa*. Författaren är en bland många som beskriver fascismen utifrån negationer, dvs. vad den är emot istället för att tala om vad den är för.

²⁷ Detta resonemang bygger på Bergström; Boréus, 2005, sid 159.

4. Vid tolkningen blir den historiska förståelsen och min egen förförståelse av fascismens ideologi delar av analysen.
5. De manifesta och latent budskapen är uttryck för både en människosyn och samhällssyn som jag sedan tolkar för att kunna klassificera dem ideologiskt.

3.2 Historisk förståelse

För att öka förståelsen för det samtida politiska skeendet kommer jag även att sätta in Per Engdahl i en historisk kontext där både nationella och internationella händelser och idéer, det historiska förloppet, skall ge en bakgrund till hans ideologi. Eva-Lena Dahl skriver i sin artikel om nödvändigheten av detta på följande sätt:

En text, vars ideologiska budskap är föremål för analys, måste vidare relateras till en intellektuell miljö. Den är koncipierad och skriven i en bestämd historisk situation och den formulerar sig inom eller gentemot viktiga idésystem i samtiden och därmed också gentemot viktiga då aktuella ideologier. Den har alltså en intellektuell referensram. Det betyder att de mest generella begreppen, vilka konstituerar den överideologiska nivån, kan bestämmas med hjälp av en kunskap om för samtiden aktuella traditioner.²⁸

Dahl slår även fast vikten av att placera den analyserade texten i sitt historiska sammanhang. I den fascistiska ideologin finns ofta motsägelsefulla uttryck utan att detta innebär att ideologin är ologiskt sammanhållen. Istället skall det ses som just en viktig del av den fascistiska idévärlden.

3.3 Undersökningens material

Vid en sökning på Per Engdahl via Kungliga Bibliotekets boksök Libris finner man inte mindre än 50 registrerade verk i olika utgåvor från 1932 till 2001²⁹. Av dessa är 11 diktsamlingar. Tre är tidskrifter. En är en översättning gjord av Engdahl till svenska, en titel är en översättning till tyska, en är en Mussolinibiografi samt en är hans självbiografi. De politiska skrifterna är 32 stycken varav fyra stycken är nyutgåvor av tidigare utgivna titlar. I denna undersökning har jag valt texter ur två kategorier men utelämnat hans diktsamlingar. Jag har även valt bort 12 titlar som utkommit efter 1950, ett par historiska titlar samt några större böcker. Källmaterialet till undersökningen utgörs av följande grupper:

1. Politiska program författade av Per Engdahl från 1931 till 1950
2. Tidningen *Vägen Framåt* från 1942

²⁸ Dahl, Ideologisk tankestruktur och socialpolitiskt program – Rousseau och den politiska demokratin, *Arachne*, nr 6, sid 54.

²⁹ [http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=förf%3a\(Per+Engdahl\)&f=ext&spell=true&hist=true&p=1](http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=förf%3a(Per+Engdahl)&f=ext&spell=true&hist=true&p=1). informationen sökt 2010-04-24.

Av Engdahls politiska program har jag valt att analysera fyra stycken: *Det nya Sverige: Utkast till ett politiskt program*, 1931, *Den nysvenska linjen: De nationellas inställning till tidsfrågorna*, från 1938, *Kommunismen skall krossas genom positiv handling i ett nysvenskt samhällsbygge*, från 1944, *30 punkter. Nysvenska rörelsens program*, från 1950. Samtliga dessa dokument är politiska program och är därmed centrala för Per Engdahls rörelser och idéer under den undersökta perioden. De är signifikativa för ideologin och därmed utmärkta analysobjekt. Att jag valt bort andra verk från perioden innebär givetvis att eventuellt mer nyanserade idéer och politiska ställningstaganden inte beaktats. Men jag anser att politiska program som vänder sig till läsare utanför den egna gruppen ändå uttrycker den utgivande organisationens centrala budskap. Det finns ytterligare två program utgivna av Per Engdahl efter 1950. De är den 1961 utgivna pamfletten *Framtidens samhälle* och den från 1979 utgivna *Manifest 79*. Då dessa avviker markant från de tidigare programmen har jag valt att inte inkludera dessa i denna studie. Programmen från 1961 och 1979 är mer utvecklade och skulle spränga formatet på denna uppsats. Men jag ämnar återkomma till dessa i en annan undersökning.

Den av Per Engdahl grundade tidningen *Vägen Framåt* utkom under åren 1932–1937 samt återuppstod 1940–1992³⁰ och följde honom från *Riksförbundet Det Nya Sverige* via *Svensk Opposition* till *Nysvenska rörelsen*. Jag har i denna undersökning gått igenom 1942 års årgång. Ifrån dessa har jag plockat ut vissa av Engdahls ledare från nummer 5, 19, 31 och 42. Att jag valt dessa artiklar beror på att de tar upp centrala frågor i Engdahls idévärld. Att jag valt ledare från detta år beror främst på att fram till 1942 stod det Tyska riket på sin absoluta höjdpunkt politiskt och militärt. Det är därför intressant att undersöka hur Per Engdahls inställning till Tyskland tog sig uttryck under året. Kan detta skönjas i hans ledare i *Vägen Framåt* och i Engdahls ställningstagande gentemot Nationalsocialismen? Jag har således inte tagit hänsyn till eventuella ändrade åsikter i Engdahls ideologi när fascismen gick mot sitt nederlag från 1943 till 1945.

Per Engdahls 1979 utgivna självbiografi *Fribytare i folkhemmet* har jag valt att inte använda som källmaterial i analysen. Som självbiografi måste den användas med försiktighet då den blinde och åldrade författaren i denna bortser från många av sina idéer och politiska gärningar som efter kriget blivit inopportuna. Samtidigt skönmålar han de delar av sin verksamhet som

³⁰ Carlsson, 1942, *Nazismen ... ett varningsord*, sid 216.

är politiskt mer okänsliga. Jag har därför i mycket begränsad form använt mig av biografien i denna uppsats och då främst i det korta biografiska kapitlet.

När det gäller den omfattande litteraturen om svensk fascism i litteraturförteckningen har jag ur denna använt de delar som beskriver Per Engdahls politiska liv för att teckna en bakgrundsbild av personen och hans organisationer. Undersökningen av Engdahls texter avgränsas i tiden från 1931 till 1950, d.v.s. från utgivningen av *Det nya Sverige: Utkast till ett politiskt program till 30 punkter. Den Nysvenska Rörelsens program.*

4. Teoretiska perspektiv och begrepp

4.1. Allmänna teorier om fascismen

Redan 1936 gav Bonniers förlag ut en bok med titeln *Den nationella diktaturen* av Herbert Tingsten, professor i statsvetenskap vid Stockholms högskola. Den utgavs på nytt i pocketformat 1965 med en ny titel – *Nazismens och fascismens idéer* och med ett nytt efterord av författaren. Boken är en studie av de år 1936 verksamma fascistiska staterna. Den italienska Fascismen, skapad och ledd av Benito Mussolini, den tyska Nationalsocialismen under Hitler samt den österrikiska Austrofascismen. Boken kan sägas vara den första vetenskapliga verket om fascismen på svenska, även om den är skriven för en bredare publik. Tingsten belyser de centrala delarna i ideologierna men även hur diktaturerna upprättades. Han slår tydligt fast i inledningen till boken:

Fascismen är borgerlig: den har överallt kommit till makten så gott som uteslutande med stöd av de borgerligt, antisocialistiskt inriktade folkgrupperna, den har i sina grunddrag bevarat den borgerliga produktionsordningen, den privata äganderätten till produktionsmedlen, den i princip fria konkurrensen, och den avvisar tanken på ekonomisk utjämning. Ett vagt antikapitalistiskt, ”socialistiskt” drag finns visserligen i nationalsocialismens och den italienska fascismens tidigare propaganda, men i rörelsernas praktiska politik och ideologi har detta drag ringa betydelse.³¹

Vidare behandlas centrala punkter i fascismen som: antiintellektualism och vitalism³², rasideologin³³, begreppen folk och stat³⁴ och dess definition av socialism³⁵ allt inom den nazistiska ideologin. I den italienska fascismen analyserar Tingsten begreppen: den

³¹ Tingsten, 1965, *Nazismens och fascismens idéer*, sid 10.

³² Ibid., sid 53–62.

³³ Ibid., sid 62–76.

³⁴ Ibid., sid 77–99.

³⁵ Ibid., sid 99-116.

revolutionära aktivismen³⁶, statsmetafysiken³⁷ samt den fascistiska doktrinen utifrån en artikel i *Encyklopedica Italiana* skriven av Mussolini 1931³⁸. Tingstens analys är konkret. Den beskriver väl innehållet i den fascistiska ideologin och den ger en intressant analys som känns användbar även idag. Jag håller dock inte med om att fascismen skall ses som en borgerlig ideologi. För mig är den revolutionär och antikapitalistisk i teorin. Däremot håller jag med Tingsten om att fascismen, när den tagit över regeringsmakten, då också tagit över det kapitalistiska systemet och produktionssättet. Men samtidigt har den via reformer och statliga direktiv kontrollerat företagsamhet och kapital genom olika planhushållningsprojekt.

År 1974 hölls en konferens i Bergen på temat "*Comparative European Fascism*". Där samlades en rad framstående internationella fascistforskare. Ett resultat av konferensen blev ett nytt och inspirerande forskningsdokument på 816 sidor med titeln *Who were the Fascists, Social Roots of European Fascism*. Konferensen ville speciellt diskutera och sätta ljuset på följande frågeställningar:

1. På vilket sätt kan man bäst testa olika teorier om fascismen?
2. Kan man utkristallisera begreppet generisk fascism utifrån erfarenheten av europeisk fascism?
3. Hur skall forskarna få tillgång till arkiven och materialet från de fascistiska rörelserna under mellankrigsperioden?
4. Hur skall den internationella forskningen inom området organiseras?³⁹

Stanley G Payne, professor i historia vid University of Wisconsin, vill med sin artikel *The Concept of Fascism*⁴⁰ bidra till möjligheten att hitta en definition av fascism och han vänder sig mot sättet att använda begreppet fascism utan att definiera detta och att det brukas som ett allmänt begrepp för högerauktoritära och anti-vänster grupperingar.⁴¹

Konferensen i Bergen blev starten på ett nytt intresse för fascismforskningen och sökandet efter användbara begrepp för att definiera fascism, högerextremism, högerextremism, högerextremism, nationalism och totalitära rörelser. En förskjutning av rent empiriska studier till ideologiska dito visar på ämnesområdets utveckling – från studier av fascistiska regimer och fascistiska rörelser till att betrakta fascism som en koherent ideologi som bör definieras likaväl som liberalism eller socialism.⁴²

³⁶ Tingsten, 1965, *Nazismens och fascismens idéer*, sid 136–141.

³⁷ *ibid.*, sid 141–147.

³⁸ *Ibid.*, sid 142, 147–153.

³⁹ Ugelvik Larsen m.fl. Preface i 1980, i *Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism*, sid 9f.

⁴⁰ Payne, 1980. *The Concept of Fascism* i *Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism* sid 14–25.

⁴¹ *Ibid.*, sid 14.

⁴² Berggren, 2002, *Fascism in Sweden*, sid 1.

4.2 Teorier om den generiska fascismen

Viktiga bidrag till utvecklandet av forskningsområdet och begreppet generisk fascism står bl.a. Stanley G Payne för med verket *A History of Fascism 1914–45*, från 1995 samt Roger Griffins bok *The Nature of Fascism*, från 1991.

Under 2000-talet har bl.a. Roger Griffin, professor i historia vid universitet i Oxford, fortsatt att utveckla begreppet generisk fascism.⁴³ Griffin som är en av de ledande forskarna utvecklar i sitt verk *The Nature of Fascism*, från 1991, metoder och teorier för att komma fram till en användbar definition av fascism. Han menar att begreppet fascism har använts och används både inom och utom den akademiska världen på ett alltför oprecist sätt som därmed urholkar begreppet. Särskilt angriper han den marxistiska tolkningen som den kommit till uttryck i Kominterns kongress 1935 och senare inom östblocket. Här reducerades fascismen: till det tydligaste exemplet på den mest reaktionära, chauvinistiska, imperialistiska och monopolkapitalistiska terroristdiktaturen i historien.⁴⁴

Enligt Griffin kan man dela in forskningen om fascism enligt följande:

1. De som betraktar fascism som en radikalisering av extremhögern under 1900-talet med rötterna i anti-liberala europeiska traditioner från 1789.
2. De som betraktar fascism som en helt ny kraft skild från högerextremism och som en faktor i samtidshistorien, både inom och utom Europa.
3. De som betraktar fenomenet begränsat till mellankrigstiden i Europa samt som skiljer mellan den ideologiska Nationalsocialismen och de mer opportuna varianterna av fascism.
4. De som betraktar fascism som ett internationellt fenomen men som kom tydligast till uttryck i Nationalsocialismen i Tyskland och Fascismen i Italien.⁴⁵

Jag har tagit fasta på Griffins andra punkt och ser min studie som ett bidrag i denna riktning. Griffins föreslår att man rent metodologiskt måste ringa in innehållet i fascism utifrån empiriska data. Kan man tala om en generisk fascism, eller är det ett europeiskt eller globalt fenomen? Vidare måste forskningen belysa skillnaden mellan fascism och konservatism, högerextremism, totalitarianism, modernism, nationalism, rasism, socialism, kapitalism och imperialism. Och slutligen har en generisk fascism en ”genuin” ideologi eller är det bara löst

⁴³ Tillsammans med Matthew Feldman har han, 2004, gett ut *Fascism. Critical Concepts in Political Science*. Samma år utkom av Angelica Fenner och Eric D. Weitz redigerade verk *Fascism and Neofascism: Critical Writings on the Radical Right in Europe*, Richard Wolins *The Seduction of Unreason: The Intellectual Romance with Fascism from Nietzsche to Postmodernism*. Följande år, 2005, utkom *Nationalismus und Faschismus: Frankreich, Italien und Deutschland im Vergleich* av Stefan Breuer. Ytterligare viktiga bidrag till forskningsområdet kring generisk fascism under 2000-talet är det av Michael S. Neiberg redigerade verket *Fascism*, Arndt Bauerkämpers verk *Der Faschismus in Europa 1918–1945* samt *The Search for Neofascism: The Use and Abuse of Social Science* av A. James Gregor, alla utgivna 2006.

⁴⁴ Griffin, 1992, *The Nature of Fascism*, sid 2–4.

⁴⁵ *Ibid.*, sid 4f.

sammansatta negationer som mer uttrycker vad rörelsen är emot istället för vad den är för?⁴⁶ Enligt Griffin så består Paynes typologiska definition av fascismen av tre delar: vad den är emot (antiutsagor), en syntetisk beskrivning av ideologi och mål samt livsstil och organisation.⁴⁷

Stanley Payne skriver i sin artikel som ingår i *Who Were the Fascists.? Social Roots of European Fascism:*

The principal theoretical concepts of fascism have been directed primarily either towards a definition of the underlying nature of this species of politics, its overall significance, or more commonly, the principal sources or causes that gave it life.⁴⁸

Payne beskriver sedan de nio kategorier som han anser har ingått i forskningen kring fascismen. De är:

1. Fascism as a Violent, Dictatorial Agent of Bourgeois Capitalism.
2. Fascism as the Product of a Cultural or Moral Breakdown.
3. Fascism as the Result of Neurotic or Pathological Psychosocial Impulses.
4. Fascism as the product of the Rise of Amorphous Masses.
5. Fascism as the Consequence of a Certain Stage of Economic Growth, or Historical Phases of National Development.
6. Fascism as a Typical Manifestation of Twentieth-Century Totalitarianism.
7. Fascism as the Resistance to Modernization.
8. Fascism as a Unique Radicalism of the Middle Classes.
9. Denial of the Coherence of any Concept of Generic Fascism”.⁴⁹

Delar av dessa kategorier anser jag som användbara i min analys, andra inte.⁵⁰ Kategori 1, den marxistiska, innebär att teorin inte skiljer på den ”hårda” fascismen och konservativ, auktoritär högerextremism och är därför inte användbar för mig. Kategori 2 anser jag till viss del användbar då den innebär att man kan se fascismen som en reaktion mot demoraliserande attityder i samhället men svagheten i teorin är att den endast besvarar frågan varför fascismen växte fram men inget om ideologins innehåll. Svagheten i kategori 3 är att den bygger på psykologiska teorier som är omöjliga att verifiera. Kategori 4 betonar det irrationella, antiintellektuella innehållet i fascismens dragningskraft på massorna men den negligerar det fascistiska programmets medvetna praktik gentemot massan. Kategori 5 utgår ifrån att den historiska utvecklingen genomgår allvarliga kriser vilka ger upphov till politiska motsättningar mellan de olika sociala och ekonomiska grupperna i samhället. Den är en variant av den marxistiska teorin men den ställer inte klasskampen i högsätet, istället tar den fasta på att fascismen verkar för monopolkapitalet. Problemet med teorin är att den inte duger

⁴⁶ Griffin, 1992, *The Nature of Fascism*, sid 5f.

⁴⁷ Ibid., sid 7.

⁴⁸ Payne, 1992, *The Concept of Fascism*, in *Who Were the Fascists*, sid 14.

⁴⁹ Ibid., sid 14–19.

⁵⁰ Följande resonemang bygger på Paynes artikel *The Concept of Fascism*, in *Who Were the Fascists*, sidorna 14–19.

som förklaring till den europeiska fascismen. Kategori 6 faller därför att den täcker så olika ideologier som Stalinism och Nationalsocialism och de är två helt skilda ideologier även om vissa uttryck kan tyckas vara av samma art. Kategori 7 faller då fascismen till sin karaktär är revolutionär. Kategori 8 att fascismen kan betraktas som en unik radikal medelklassrörelse anser jag som riktig och en viktig ingrediens för att förstå fascismens utveckling och relativa framgång under 1920- och 1930-talen. Slutligen kategori 9, anser jag som oanvändbar.

Jag hävdar i denna uppsats att fascismen delvis kan ses som en reaktion mot kulturellt och moraliskt förfall men framförallt som uttryck för medelklassens speciella radikaliserings.

Begreppet generisk fascism är mycket användbart vid analys och Roger Griffin har utvecklat teorin kring detta. I sin bok *The Nature of Fascism* presenterar han en idealtyp som konstituerar begreppets karaktärsdrag och som skall ge ett bättre underlag för en hållbar definition av fascism. För att nå dithän måste fascismen betraktas som en ideologi jämförlig med liberalism, konservatism, socialism eller nationalism.⁵¹ Därefter ger Griffin sin definition på fascism, han skriver: ”*Fascism is a genus of political ideology whose mythic core in its various permutations is a palingenetic form of populist ultranationalism.*”⁵² Vad menar Griffin med sin definition? För det första säger den implicit att generisk fascism är en politiskt homogen ideologi med en mytisk kärna.⁵³ Den är inte en religion utan mytisk skall här tolkas som en inspirerande och revolutionär kraft i ideologin.⁵⁴ Nyckelbegreppet palingenetisk kommer från grekiskans *palin* som betyder ny och *genesis* som betyder ursprung eller födelse. Griffin använder begreppet palingenetisk för att beteckna en början av en radikalt ny era efter en tid av upplösning och undergång.⁵⁵ Med populistisk avser Griffin en politisk kraft, som även om den leds av en liten elit av självutnämnda ledare är den beroende av folkmakt för sin legitimitet.⁵⁶ Termen ultranationalism använder Griffin ”to refer to forms of nationalism which go ’beyond’, and hence reject, anything compatible with liberal institutions or with the traditions of Enlightenment humanism which underpins them.”⁵⁷ I mitt tycke är Griffins minimidefinition allt för allmänt hållen och måste därför kompletteras med andra för fascismen signifikativa drag. Jag återkommer till detta längre fram i uppsatsen. Griffin har i

⁵¹ Griffin, 1992, *The Nature of Fascism*, sid 13.

⁵² *Ibid.*, sid 26.

⁵³ *Ibid.*, sid 26.

⁵⁴ *Ibid.*, sid 28.

⁵⁵ *Ibid.*, sid 32.

⁵⁶ *Ibid.*, sid 36f.

⁵⁷ *Ibid.*, sid 37.

sin studie a priori antagit ett antal generiska attribut i fascismen, 10 stycken, vilka han benämner ”Generic Ideological Features of Fascism”.⁵⁸ Han menar att dessa visar på den ideologiska heterogenitet som råder mellan de olika fascistiska rörelserna och även inom rörelserna. Men med dessa 10 punkter visar Griffin att generisk fascism ändå har en homogen ideologi och en mytisk kärna.⁵⁹ I en bilaga, till denna uppsats, finns Griffins tio attribut som ingår i begreppet generisk fascism.

Griffin, slår även fast att fascismen är idealistisk och inte nihilistisk, att den snarare står för modernism än att den förkastar den, att den är revolutionär, att den är rasistisk i sin chauvinism även om den inte behöver omfatta teorier om biologisk rasrenhet. Den är inte nödvändigtvis imperialistisk eller anti-internationalistisk. Den är inte konservativ och är inte detsamma som högerextremism även om den samarbetat och attraherat högerextrema och konservativa grupper historiskt. Men fascismen kan ses som undergrupp av extremhöger men med tydliga egna drag.⁶⁰

Den svenska forskaren Lena Berggren, är en av många forskare inom ämnet fascism. Hon är starkt influerad både av Stanley G. Payne men framförallt av Roger Griffin⁶¹. Hon utvecklar Griffins minimidefinition som hon finner som en ”väl esoterisk”⁶² definition av fascismen och föreslår istället följande minimidefinition: ”*Fascismen är en ultranationalistisk revolutionär ideologi med holistiska och synkretistiska pretentioner som syftar till att skapa ett radikalt nytt samhälle och en ny typ av människa.*”⁶³

Vad menar Berggren med sin definition och hur skall den tolkas? Termen ultranationalistisk skall förstås som en idé som betonar nationen som en av de viktigaste ingredienserna i ideologin. Termen revolutionär fungerar som en skiljelinje och ”den viktigaste demarkationslinjen mellan fascismen och andra antidemokratiska extrem-nationalistiska riktningar på den yttersta högerkanten”.⁶⁴ Berggren menar även att den förklarar vissa gemensamma drag i den revolutionära socialismen i ”den politiska praktiken i form av stil,

⁵⁸ Griffin, 1992, *The Nature of Fascism*, sid 26f.

⁵⁹ Ibid., sid 27.

⁶⁰ Ibid., sid 46–51.

⁶¹ Berggren har bl.a. 2001 forskat vid Roger Griffins institution vid Oxford Brookes University, se Berggren *Fascism in Sweden 1920–1950*, projektansökan till Vetenskapsrådet, sid 6.

⁶² Berggren, 2002, Den svenska mellankrigsfascismen ett ointressant marginalfenomen eller ett viktigt forskningsobjekt?, i *Historisk Tidskrift* 2002:3, sid 437.

⁶³ Ibid., sid 437.

⁶⁴ Ibid., sid 437.

retorik och partiuppbyggnad”⁶⁵. Med holistisk avser Berggren att ”politiken får en närmast metafysisk betydelse”.⁶⁶ Exempel på detta är föreställningarna kring folket, staten eller rasen som i den fascistiska ideologin blir viktigare än individerna i samhället. Slutligen förklarar hon de synkretiska dragen som fascismens sätt att ”till synes oförenliga fenomen gjuts ihop och skapar vad som kan framstå som en fullständigt osammanhängande röra av motsatser. Berggren skriver: ”Modernitet och traditionalism, kristendom och hedendom, kapitalism och planhushållning är bara några av de motsatspar som fascismen har försökt förena i folkets, ‘rasens’ och nationens namn.”⁶⁷ Jag finner Berggrens minimidefinition användbar och bättre än Griffins definition.

Berggrens forskning är överhuvudtaget, enligt mitt synsätt, teoretiskt och metodologiskt mycket användbar och jag ansluter mig till stor del till hennes teorier. I min undersökning kommer jag dock att komplettera hennes definition med de i den fascistiska terminologin centrala inslagen av krav på statlig auktoritet och hierarkiskt synsätt. Jag vill ersätta termen holistisk med metafysisk då termen bättre beskriver relationen mellan nationen och människan. Berggren skriver själv (se ovan) att hon med begreppet holistisk avser att ”politiken får en närmast metafysisk betydelse”⁶⁸. Min minidefinition lyder således: *Fascismen är en ultranationalistisk revolutionär och auktoritär ideologi med metafysiska och synkretistiska pretentioner som syftar till att skapa ett radikalt nytt samhälle och en ny typ av människa.*

Sammanfattning

Jag kommer i uppsatsen att använda teorin om generisk fascism som en övergripande teori. Denna teori skall fungera som en idealtyp vid klassificeringen av politiska program eller organisationer. Den rymmer både Fascism och Nationalsocialism. Den bygger på uppfattningen att fascismen skall betraktas som en ideologi att jämföra med liberalism, konservatism, kommunism eller socialism. Den skall kunna användas för att skilja fascismen från konservatism, högerextremism eller nationalism. Teorin skall även motverka ett urholkande av begreppet fascism som i dagligt tal kan få beteckna något som kan uppfattas som allmänt obekvämt i samhällsdebatten. Vid genomförandet av en ideologianalys så skall

⁶⁵ Berggren, 2002, Den svenska mellankrigsfascismen ett ointressant marginalfenomen eller ett viktigt forskningsobjekt?, i *Historisk Tidskrift* 2002:3, sid 437.

⁶⁶ Ibid., sid 438.

⁶⁷ Ibid., sid 438.

⁶⁸ Ibid., sid 438.

undersökningen söka efter begrepp som empiriskt är förknippade med fascistisk ideologi. Exempel på sådana begrepp är bl.a. antiliberalism, antikommunism, antikapitalism, antipartikularism, ultranationalism och korporativism.

4.3 Begrepp och definitioner

Fascism

I denna uppsats används en rad begrepp för att beskriva olika idéer och politiska riktningar. I föregående kapitel har vi diskuterat teorier om fascismen och jag har delvis anslutit mig till en minimidefinition av Lena Berggren. Den skall tolkas som en övergripande idealtyp eller generisk definition. Den skall således vara den prövosten mot vilken t.ex. Per Engdahls politiska värld skall testas. Detta innebär att jag anser att Fascism och Nationalsocialism tillhör samma ideologiska gren och där fascism som begrepp innefattar båda rörelserna. Ett komplicerat ideologiskt område som forskningen kring fascismen bör inte definieras enbart utifrån de två fascistiska rörelser som innehaft regeringsmakt rent historiskt, den italienska Fascismen och den tyska Nationalsocialismen.

Högextremism

Med högerextremism avser jag i denna studie rörelser som står till höger om den borgerliga högern på den politiska skalan. Ideologin är konservativ till skillnad från fascismen som jag anser är radikal. I den högerextrema ideologin ingår oftast en uttalad nationalism, sympati för hierarkiska strukturer och en auktoritär människosyn.

Ultrationalism

I min studie definierar jag nationalism som ett tanke-system som utgår från att nationen är förknippad med vissa värden och intressen. Med ultrationalism avser jag i denna studie en teori om att nationen har ett eget liv och historia som ligger bortom det som kan fångas vetenskapligt. Ultrationalism är mer en känsla eller instinkt bortom alla vetenskapliga förklaringar.

Konservatism

Återigen citerar jag Svante Hansson: ”Jämförd med den tidigare liberalismens optimistiska tro på förnuft och framsteg framstår konservatismen som lite räddhågad, skeptisk, försiktig och

anti-intellektuell. Dess människosyn är pessimistisk. Den enskilda människan framställs som svag, oförnuftig och i behov av ledning och auktoritet.”⁶⁹

5. Per Engdahl – en kort biografi

I sin självbiografi *Fribytare i folkhemmet* inleder Engdahl med en kort historisk översikt av Sverige och dess natur, från de första folkstammarna som vandrade in efter inlandsisens bortsmältande över ”hjaltekonungarna” till de socialdemokratiska makthavarna Per Albin Hansson och Tage Erlander och ett delat Europa.⁷⁰ Syftet är, enligt min bedömning, att plantera Engdahls nationalism som ett uttryck för naturromantik och en idealistisk historiesyn där hjaltekonungarna beskrivs som föredömliga ledare av nationen. I följande kapitel⁷¹ visar akademikern och statsvetaren Engdahl sina djupa kunskaper om ideologier samt förklarar sitt avståndstagande till marxismen. En teori som sätter klassen före nationen. Insprängt i dessa kapitel presenterar Engdahl sin uppväxt och sin politiska utveckling. Han föddes 1909 i ett borgerligt, konservativt, hem i Jönköping. Hans far var utbildad artilleriofficer med majors grad och modern kom från en kristen borgerlig miljö.⁷² Engdahl tog studenten 1927 och tillbringade därefter hösten med studier i Paris. Vid hemkomsten började han vårterminen 1928 studera statsvetenskap i Uppsala och gick samtidigt med i *Sveriges Fascistiska Kamporganisation* (SFKO).⁷³ En organisation som i sitt partiprogram från 1928 skriver i sin första punkt:

1. Störtande – om så krävs med det rättfärdiga våldets tillhjälp – av det parlamentariska systemet med dess onaturliga partivalmetod. Denna omöjliggör fullständigt varje effektiv statsstyrelse genom att vid de avgörande besluten i för folkets välfärd betydelsefulla administrativa, ekonomiska, allmänt kulturella samt militära och utrikespolitiska frågor ställa ”regeringen” i ömkligt beroende av en tillfällig riksdagsmajoritet. I sin tur ledes nämligen denna av hänsyn till en av onaturligt partivång slavbunden väljarmassa eller en av tvenne jämnstarka (eller jämnsvaga) partiers oenighet uppkonstruerad balansminoritet;

Skapandet av en svensksinnad, kraftfull, sakkunnig och över alla befolkningsgrupper stående, oberoende och varaktig regeringsmakt – Konungens Råd – samt en utredande och rådgivande folkrepresentation, som icke är splittrad i uppkonstruerade ”partier” utan enad av de allmänt kulturella och produktionsfrämjande institutionernas yppersta representanter och av representanter för de producerandes (arbetares och arbetsgivares) gemensamma yrkes och intressegrupper [---]⁷⁴.

⁶⁹ Hansson, 1983, *Moderna ideologier*, sid 27.

⁷⁰ Engdahl, 1979, *Fribytare i folkhemmet*, sid 7–35.

⁷¹ *Ibid.*, sid 23–35.

⁷² *Ibid.*, sid 17.

⁷³ *Ibid.*, sid 74.

⁷⁴ *Vår kamp*, 1928, sid 1f. Detta program har inte författats av Per Engdahl.

Citatet är ett uttryck för den i fascismen så centrala teorin om den korporativa staten. I partiprogrammets punkt nio kommer den chauvinistiska rasmystiken till uttryck:

9. Målmedvetet främjande med alla till buds stående medel av den svenska rasens fortsatta förädlande och stärkande, kvalitativt och kvantitativt. Kraftigt stöd åt vetenskaplig rasforskning i den nationella rashygienens tjänst. Skärpt lagstiftning till förhindrande av invandring av rasförsämrande element, ävensom utvisning av dylika, varvid tillbörlig hänsyn toges till den målmedvetet antinationellt verkande semitiska rasen. Förhindrande, genom sterilisering av bevisligen rasförsämrande och kriminella elements fortplantning. Kraftigt främjande av nativitetens höjande på familjebildandets grund samt förhindrande av emigration av ur allmän rassynpunkt högtstående individer. Obligatorisk undervisning i raskunskap och rashygien i skolorna.⁷⁵

Den 5 februari 1928 bildade Engdahl *Uppsala Fascistiska Kampavdelning*.⁷⁶ Men redan i augusti 1927 medverkade han i *Spöknippet*, organ för SFKO, med sin artikel *Den Kungliga demokratin*, i vilken han hävdade att: ”kungarna (i Sverige, min kommentar) alltid hade företrätt folkets intressen gentemot adelns krav på klassprivilegier och klassmakt”.⁷⁷ Detta är en ståndpunkt som Engdahl ständigt återkommer till och som också blir underlag för hans modell kring utformningen av statsmakten.

SFKO:s ledare ändrade, efter ett besök vid partidagarna i Nürnberg 1929, partinamnet till *Sveriges Nationalsocialistiska Folkparti* (SNFP) och orienterade sig mot nationalsocialismen. I samband med detta bröt sig Engdahl ut och grundade *Nysvenska Förbundet*. Följande år gjordes ett försök att slå samman de olika fascistiska organisationerna och 1930 bildades *Nysvenska Nationalsocialistiska Partiet*. Per Engdahls organisation anslöt sig till det nybildade partiet som redan vid årsskiftet 1930–31 ändrade namn till *Svenska Nationalsocialistiska Partiet* (SNSP).⁷⁸ Även i detta parti blev motsättningarna mellan Engdahls dragning åt den italienska Fascismen och partiets nationalsocialister från *Svenska Nationalsocialistiska Bonde- och Arbetarförening* (SNBA) för stora och Engdahl bröt sig åter ut för att bilda nytt – *Föreningen Det Nya Sverige* i Uppsala 1930 som 1932 blev *Riksförbundet Det Nya Sverige*.⁷⁹ Sistnämnda år, den 6 juni, ger Per Engdahl ut första numret av sitt organ *Vägen Framåt*.⁸⁰

Sveriges Nationella Förbund (SNF) går 1937 samman med Engdahls Riksförbundet det Nya Sverige. Per Engdahl placeras samtidigt i Malmö med en lön om 500 kronor och lägger ned

⁷⁵ *Vår kamp*, 1928, sid 4f.

⁷⁶ Engdahl, 1997, *Fribytare i folkhemmet*, sid 76.

⁷⁷ *Ibid.*, sid 77.

⁷⁸ Löow, 1990, *Hakkorset och Wasakärven*, sid 39–41.

⁷⁹ Carlsson, 1942, *Nazismen ... ett varningsord*, sid 204, Nilsson, 2000, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, sid 88.

⁸⁰ Nilsson, 2000, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, sid 88.

tidningen Vägen Framåt.⁸¹ Men redan i årsskiftet 1939/40 ger Engdahl på nytt ut Vägen Framåt.⁸² 1940 utses Engdahl vid förbundsstämman till vice ordförande i SNF men året därpå bröt sig Engdahl, efter en schism i styrelsen, ut och bildade *Svensk Opposition* den 5 december 1941. Organisationens syfte var främst att skapa en ”nationell folkrörelse” i kampen mot kommunismen. Med sig in i den nya organisationen fick han även *Riksföreningen Sverige-Tyskland*.⁸³

Under 1941 och 1942 var Engdahl medlem i Riksföreningen Sverige-Tyskland. Organisationen bildades 1937 med Lund som bas. Föreningen organiserade framförallt människor, ur de högre samhällsklasserna, vilka sympatiserade med det Tyska riket. Under 1942 hade föreningen drygt 4000 medlemmar.⁸⁴

Rörelsen döper, efter kriget, på nytt om sig till *Nysvenska Rörelsen* och redan hösten 1945 upprättar föreningen en hjälporganisation för danska och norska nazister som sökte arbete i Sverige. Organisationen sökte även samarbete med skandinaviska fascistiska organisationer och detta ledde fram till bildandet av *Malmö-rörelsen* i maj 1951.⁸⁵ I Malmö-rörelsen samlades olika europeiska fascist- och högerextrema organisationer under mottot *För Europa – mot kommunismen* under namnet *Europäische Soziale Bewegung (ESB)*. Per Engdahl utsågs som chef för rörelsens internationella förbindelsekontor i Malmö. Rörelsens program som skrevs av Engdahl antogs av ESB i Innsbruck i mars 1953.⁸⁶

Under 50-talet var Engdahl väldigt aktiv både i Sverige och ute i Europa där han höll olika politiska möten. Under 1960- och 70-talen möter rörelsen ökat motstånd av den svenska vänstern och av politiskt aktiva ungdomar. Per Engdahl valdes under 1970-talet in i Sveriges Författarförbund detta ledde till ivriga protester och krav på uteslutning. Men ingen uteslutning kom till stånd.⁸⁷

⁸¹ Nilsson, 2000, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, sid 89, Berglund, 1994, *Quisling Centralen*, sid 116.

⁸² Nilsson, 2000, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, sid 89.

⁸³ Löow, 2004, *Nazismen i Sverige 1924–1979*, sid 47, 49, 51.

⁸⁴ Hübinette, 2002, *Den svenska nationalsocialismen*, sid 185, 211.

⁸⁵ Sastamoinen, 1966, *Nynazismen*, sid 108–123.

⁸⁶ Löow, 2004, *Nazismen i Sverige 1924–1979*, sid 54.

⁸⁷ *Ibid.*, sid 58–61.

Under 1980 gick återigen Nysvenska Rörelsen samman med Sveriges Nationella Förbund och Per Engdahl blev ordförande i båda organisationerna.⁸⁸ Ett av Engdahls sista politiska initiativ var deltagandet i debatten kring den folkomröstning som 1988 hölls i Sjöbo angående flyktingmottagningen inom kommunen. Centerns kommunala organisation stod bl.a. bakom en pamflett författad av Göran Englund och John Wiltborn, vilken delades ut till samtliga kommuninvånare i sambandet med valet 1988. Pamfletten propagerade mot att Sjöbo kommun skulle ta emot flyktingar och mot invandring i största allmänhet.⁸⁹ En av författarna, professor Göran Englund, var aktiv medlem i *Nysvenska Rörelsen*. ”Affären” ledde slutligen till att 70 % av kommuninvånarna röstade emot flyktingmottagning i Sjöbo och en av de ledande Centerpartisterna uteslöts ur partiet.⁹⁰

Engdahls rörelse hade 1944 cirka 4000 medlemmar och 1962 cirka 2–3000 medlemmar.⁹¹ Rörelsen bevakades systematiskt av säkerhetspolisen under min undersökningsperiod.⁹²

Den 2 maj 1994 avled Per Engdahl i Malmö. Löow avslutar sitt kapitel om Engdahl:

I och med Per Engdahls död såg det till en början ut som om Nysvenska Rörelsen inte skulle kunna överleva sin grundare. En kamratförening bildades, inte helt olik den som bildades 1950 efter det att Lindholmarna*⁹³ lade ner sin verksamhet. Någon större aktivitet märktes dock inte av.

1998 startade dock en grupp ungdomar och äldre aktivister i Malmö Nysvenska Rörelsens orfsförbund i Malmö. Deras huvudsakliga verksamhet består i hemsidor på Internet, nyhetsbrev och viss tidningsutgivning.⁹⁴

6. Undersökningen

Min analys av Per Engdahls politiska dokument skall ta fasta på dess ideologiska budskap. Först kommer jag kortfattat placera in dokumenten i ett historiskt sammanhang. I vilken situation är de tillkomna och vem vänder sig budskapet till. Därefter kommer jag att söka manifesta uttryck som enligt Griffins teori ingår i en fascistisk ideologi. Centrala begrepp är i detta sammanhang: Direkt aktion, ultranationalism, antikommunism, antikapitalism, antiparlamentarism antiliberalism och antipartikularism. Vidare skall undersökningen

⁸⁸ Nilsson, 2000, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, sid 196.

⁸⁹ Englund & Wiltborn, 1988, *Sjöbo – ett demokratiskt föredöme*, opaginerat.

⁹⁰ <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2519&artikel=3640190>. Nedladdad 2010-07-31.

⁹¹ Wallberg, 2002, Säkerhetstjänst, nazism och högerextremism 1946–1980, i *SOU 2002:94*, sid 52.

⁹² *Ibid.*, sid 52–55.

⁹³ Sven-Olov Lindholm var en av grundarna till olika nationalsocialistiska rörelser i Sverige, bl.a. *Sveriges Fascistiska Kamporganisation, Nationalsocialistiska arbetarepartiet och Svensk-Socialistisk Samling*. Min kommentar.

⁹⁴ Löow, 2004, *Nazismen i Sverige 1924–1979*, sid 63.

analysera dokumentens samhällssyn och människobild. Innehåller dokumenten metafysiska, idealistiska och eller revolutionära föreställningar? Därmed kan även dokumentens latenta budskap klarläggas. Jag kommer att mycket generöst citera ur källorna så att läsaren enkelt kan bilda sig en uppfattning om relevansen i min analys.

6.1. Analys av *Det nya Sverige: utkast till ett politiskt program*

Dokumentet publicerades 1931 i Uppsala där Per Engdahl året innan startade organisationen *Föreningen Det Nya Sverige*. Dokumentet som är författat av Engdahl omfattar 32 sidor och är organisationens första program. Programmet vände sig förutom till den egna organisationens medlemmar till den politiskt intresserade allmänheten.

Bakgrund

Sverige kände redan 1929 av en ekonomisk tillbakagång och när den amerikanska depressionen under hösten spreds över Europa drabbade den även landet med arbetslöshet och prisstegringar. Högerregeringen avgick 1930 som en följd av nederlag i riksdagen om tullar och spannmålssubventioner. En ny minoritetsregering under ledning av liberalen Carl Gustaf Ekman tog över regeringsmakten mellan 1930 och 1932. En försvarskommission tillsattes för att utreda försvarets framtida resursbehov sedan den socialdemokratiska nedrustningen på 1920-talet. Arbetslösheten sköt i höjden och var 1932 uppe i 106 000 människor. En rad arbetskonflikter på grund av lönesänkningar ledde till kraftiga motsättningar mellan arbetare och arbetsgivare som kallade in strejkbrytare. I maj 1931 sköts fem personer ihjäl av militären vid de så kallade Ådalskravallerna. 1932 utbröt "Kreugerkraschen" då finansmannen Ivar Kreuger begick självmord i Paris efter att ha manipulerat ekonomin i sina världsomspännande bolag.⁹⁵

I Italien hade Mussolini etablerat sin fascistiska stat sedan marschen mot Rom 1922. I Tyskland gick nazisterna fram i valet 1931 från 12 till 107 mandat och Wilhelm Frick blev som inrikesminister i Thüringen den förste nazistiska ministern. 1932 blev Adolf Hitler tysk medborgare och ställde upp i presidentvalet där han fick 37 % av rösterna. Vid riksdagsvalet samma år fick nazisterna 37,8 % av rösterna vilket gav dem 230 mandat. När Hitler kohandlade om kanslersämbetet bryter sig vänsterradikalerna under Gregor Strasser sig ur

⁹⁵ Carlsson; Rosén, 1964, *Svensk historia II*, sid 665-677.

nazistpartiet i protest mot parlamentet. I Sovjetunionen hade Stalin ett hårt grepp om partiet och 1932 är den första femårsplanen genomförd.⁹⁶

Analys

Programmet är indelat i åtta kapitel och kan läsas som en essä om Per Engdahls historiesyn och framtidsdröm för "sitt" Sverige. Den historiesyn som kommer fram är idealistisk, delvis deterministisk men med stort utrymme för den starke mannens möjlighet att forma sin och nationens framtid. I det inledande kapitlet *Statskonst och idépolitik* uttrycker han detta på följande sätt:

Den historiska utvecklingen har sina givna förutsättningar, den är inramad av de materiella nödvändigheternas yttersta gränser, [---] Historien är icke en ödesbestämd och mekanisk utveckling, den är en kedja, där orsakssammanhanget bestäms av levande och irrationell personlighet. Det beror icke på en slump, icke på oöverkomliga naturlagar utan på viljan och kraften hos Europas ledande elit, om det nya, som kommer, skall bli en fruktbringande epok på den vita kulturens väg mot allt högre livsvärden, eller om civilisationens valvbåge skall brista under sin egen tyngd och i sitt fall krossa den världsdal, på vilken den vilar.⁹⁷

Förutom Engdahls idealistiska historiesyn visar citatet latent på en människosyn där eliten och dess "vita kultur" är den grund på vilket hans samhälle skall vila. Det är eliten som skall forma historien gång.

I kapitlet angriper Engdahl och förkastar den parlamentariska demokratin. Han skriver:

Hela den parlamentariska demokratin vilar på en rad av teorier, som sökt komma fram till en lösning av de politiska problemen. Det sorgliga resultatet av deras praktiska genomförande har emellertid hos många alstrat en misstro mot alla politiska ideologier och en uppfattning, för vilken all teori är ett hinder på det praktiska handlandets väg.⁹⁸

I den fascistiska ideologin är handlingen, den direkta aktionen ett viktigt instrument. Latent uttrycks här beundran för handlingskraft som politiskt instrument. Engdahl uttrycker sig på följande sätt:

All statskonst är handling, all verklig statskonst måste bottna i stundens instinkt; den doktrinära politikern är på förhand dömd. Då hela hans gärning vilar på illusionen om hans egen eller hans lärofaderns ofelbarhet. Men den instinktmässiga handlingen måste i sin tur vila på ett politiskt vetande, den måste springa fram ur en vilja, som syftar mot ett visst mål, och som handlar efter vissa rörliga normer. Dessa normer, den politiska ideologin, få icke bli till en lag, som binder med sin bokstav, den måste vara ett instrument, byggt av samlade erfarenheter, som förändras till sin struktur, allteftersom omständigheterna fordra det.⁹⁹

⁹⁶ Petersen, 1984, *När hände vad?*, sid 353f.

⁹⁷ Engdahl, 1931, *Det nya Sverige: utkast till ett politiskt program*, sid 3.

⁹⁸ *Ibid.*, sid 3f.

⁹⁹ *Ibid.*, sid 5.

I kapitel 2 *Nationen som livsform* utvecklar Engdahl sin metafysik och människosyn ytterligare. Latent är budskapet rasideologiskt, dikotomin är vi och de andra. Vi är enligt Engdahl svenskarna de andra icke-svenskarna. Om nationen skriver han:

Folket är särpräglad av vissa biologiska, språkliga och historiska kännemärken, det bildar med alla de faktorer, som utformat dess väsenart en enhetlig nation. Ras, språk och traditioner ha satt sin stämpel på dess enskilda individer genom tiderna, och alstrat den gemenskap som tagit sig uttryck i den nationella kulturen”.¹⁰⁰

Och han fortsätter:

Nationen framstår som en levande organism, vars fysiska manifestation utgöres av produktionsapparaten, vars kropp är det geografiska territoriet, och vars andliga liv tagit gestalt i den nationella kulturen. Såsom ett överindividuellt väsen har den sin egen tillvaro med sin egen historiska uppgift. Dess geografiska läge kan göra den till en kulturens utpost gentemot lägre stående folkslag, dess ekonomiska och kulturella förutsättningar kunna giva den en betydande roll i den mänskliga civilisationens utveckling.¹⁰¹

Engdahl menar att det parlamentariska statskicket är uttryck för en ”politisk perversitet” därför att ”Staten är icke blott en social och ekonomisk regulator; den är också nationens politiska ledare, och måste även såsom sådan kräva de enskilda individernas underkastelse i det helas intresse”¹⁰²

I kapitlet *Det korporativa samhället* utvecklar författaren sin idé om samhällets ekonomiska organisation. I samhället, vilket är indelat i sex korporationer, auktoriserar och utser staten fackföreningarna. På så sätt skall arbetarklassen bli delägare i produktionsapparaten. Arbetare och arbetsgivare skall ingå i de olika korporationerna som skall samlas i en riksstämman av rådgivande karaktär. Engdahl skriver: ”I det korporativa samhället står den enskilde närmare det allmänna, men det är icke som en individ utan som en arbetande del av nationens stora organism, som han betraktas av staten.”¹⁰³ Engdahls korporativism är en typisk variant av den fascistiska korporativismen och den syftar till att upphäva klasskampen som uttrycks i den socialistiska ideologin. Ett samhälle där individen alltid skall underordnas staten och nationen.

Kapitlet *Det nationella rikshushållet* är Engdahls sociala program och den är ett uttryck för fascismens försök att upphäva klasskampen genom reformer. Det är genom reformer som man skall utjämna ekonomiska klyftor utan att för den skull förändra skillnader mellan intellektuellt och kroppsligt arbete. Han skriver: ”Skapandet av en ekonomisk trygghetskänsla

¹⁰⁰ Engdahl, 1931, *Det nya Sverige: utkast till ett politiskt program*, sid 7.

¹⁰¹ Ibid., sid 7.

¹⁰² Ibid., sid 7.

¹⁰³ Ibid., sid 13.

och en garanti för den ekonomiska avkastningens rättvisa fördelning är en av den nya statens främsta uppgifter”.¹⁰⁴ Han menar dock att löneskillnader skall finnas kvar mellan okvalificerad och kvalificerad arbetskraft. Ett radikalt förslag är att likalön skall råda för samma arbete oavsett kön. Dessutom skall ekonomiska lättnader ges för familjeförsörjare för att öka nativiteten.¹⁰⁵ Genom sociala reformer skall det korporativa samhället skapa nationell solidaritet och Engdahl menar att statskontrollen skapar en social disciplin, en ”tvångströja”, men därmed undviks missbruk samtidigt som den ger den enskilde ekonomisk trygghet.¹⁰⁶

I kapitlet *Det nya statsskicket* utvecklar författaren sina tankar kring statens ledning. Enligt Engdahl så har vår svenska historia kännetecknats av kampen mellan kungar som ”hävdade folkstatens intressen gentemot aristokratiska klassprivilegier och utländska maktanspråk”.¹⁰⁷

Engdahl pläderar för fortsatt monarki i landet. Han skriver:

Så skall en gång det nya statsskicket resa sig som en pyramid, lyftande det nationella framåtskridandets fackla mot skyn. Högst står konungen såsom representanten för sambandet mellan forntid och framtid, i kretsen av sin regering förkroppsligande nationens medvetna kraft.¹⁰⁸

I Engdahls värld finns inte plats för en riksdag vald av folket i allmänna val utan hans idé är:

Av den nya statens båda kamrar är sålunda den nedres medlemmar valda av de olika korporationernas riksstämmor, medan den övres utses bland vissa kategorier av kulturpersonligheter, såsom vetenskapsmän, författare, tänkare, politiska och ekonomiska teoretiker, samt representanter för sociala rörelser, sådana som Röda Korset och de olika nykterhetsorganisationerna. Den nedre kammaren är en det praktiska arbetets representation, medan den övre företräder nationens andliga kultur.¹⁰⁹

Vem som skall välja representanterna till den övre kammaren sägs inte explicit men implicit tolkar jag det som att det är statens ledare som fattar beslut om detta.

I kapitlet *Folketik och folkkultur* utvecklar författaren sin människosyn och behovet av en ny människotyp. Han vill genom staten ”dana karaktärer, starka nog att föra utvecklingen vidare”.¹¹⁰ Den nya människan skall vara en pliktmänniska. ”I pliktmoralens spår följer heroismen. Det heroiska idealet disciplinerar, men det eggas också till kraftspänning och

¹⁰⁴ Engdahl, 1931, *Det nya Sverige: utkast till ett politiskt program*, sid 15.

¹⁰⁵ Ibid., sid 17.

¹⁰⁶ Ibid., sid 17.

¹⁰⁷ Ibid., sid 20.

¹⁰⁸ Ibid., sid 23.

¹⁰⁹ Ibid., sid 23.

¹¹⁰ Ibid., sid 24.

energi” skriver Engdahl och han fortsätter ”Heroismen är viljemänniskornas ledarmoral [---]”.¹¹¹ Det är i religionen som moralen har sina rötter slår han sedan fast. Och kampen mot andlig förflackning måste alltid bedrivas om den ”vita kulturen” skall fortleva.¹¹² Återigen använder författaren begreppet ”den vita kulturen” utan att definiera vad han avser med begreppet. Latent är budskapet rasideologiskt.

I kapitlet *Sverige och Europa* utvecklar författaren återigen sin historiesyn och betonar Sveriges ”stolta” traditioner som en av Östersjöområdets främsta nationer och som nu måste rehabiliteras. Ett utvecklat samarbete mellan de nordiska länderna har stärkt samhörighetskänslan genom ”likheten i ras, språk och kultur.”¹¹³ Här använder Engdahl även begreppet ras utan att definiera termen. Och han utvecklar vidare sin teori om Europeiskt samarbete och ras i följande skrivning:

Den övernationella statsbildning, som bör bli ett mål för europeisk statskonst, är ett förenat Europa, men om den paneuropeiska tanken skall bli verklighet, måste den förankras i nationalismen. Endast av kulturellt enhetliga nationer kan ett sunt och livskraftigt Europa byggas upp. En allmän blandning av folk och kulturer kommer att resultera i samma kaos, som undergrävde det gamla Rom. Det är ingen bleksiktig pacifism, som kan skapa ett Paneuropa, det måste dansas i kamp mot de intressen, som helst önska att det aldrig bleve till, det måste som allt stort och livsdugligt, födas ur konflikt.¹¹⁴

Här talar Engdahl om kampen eller kriget för ett förenat Europa, men hans Europa utesluter nationer som inte är kulturellt enhetliga. Vad han avser med kulturellt enhetliga är oklart men tolkningen blir att han utesluter det icke germanska.

I avslutningskapitlet *Det nationella genombrottet* pekar Engdahl tydligt ut sina ambitioner, en revolutionär omdaning av samhället och inrättandet av diktatur. Han skriver:

Den nationella pånyttfödelse, som vi längta efter, måste bli en följd av parlamentarismens bankrutt, men det nationella genombrottet skall aldrig bli ett pöbelupplopp, eller en blodig hämndakt mot de härskande, det skall bli en av starka viljor ledd och disciplinerad omvälvning av de former som för närvarande bilda samhällets yttre ram och ett uppbyggande av nya. Den diktatur, som på flera håll vuxit fram ur parlamentarismen, är den naturliga övergångsformen mellan de båda statsskickena, det borgerliga och det korporativa.¹¹⁵

Sammanfattning

Jag har genom de anförda citaten ovan visat att programmet manifest innehåller för fascismen centrala delar som ultranationalism, antikapitalism, antiparlamentarism, antipartikularism och

¹¹¹ Engdahl, 1931, *Det nya Sverige: utkast till ett politiskt program.*, sid 25.

¹¹² Ibid., sid 25.

¹¹³ Ibid., sid 29.

¹¹⁴ Ibid., sid 30.

¹¹⁵ Ibid., sid 31f.

antiliberalism. Metafysiska föreställningar om nationen förekommer då denna ses som en organism som har sin egen utvecklingshistoria. Den direkta aktionen som politisk handling kommer också till uttryck. Samhället skall enligt Engdahl förändras genom revolutionär omdaning, även om den omdaningens beskrivs som disciplinerad. Latent visar programmet en auktoritär samhällssyn där medborgarens funktion är att utveckla nationens storhet. Även rasideologin ligger latent och uttrycks i dikotomin som en kamp för den "vita kulturen" mot annan kultur. Vad denna andra kultur är blir oklart men jag tolkar det som det icke-germanska. Genom sociala reformer skall medborgaren känna trygghet och klasskampen upphävas. Det är den för fascismen typiska korporativismen som skall organisera arbete och kapital. Staten skall ledas av en stark statsminister men monarkin skall leva kvar. Engdahls människosyn är idealistisk och bortser från att människans homogenitet och blir därmed ett uttryck för antipartikularism. Staten skall skapa en ny typ av människa (på kristen) grund som heroiskt ställer upp för nationens bästa och den "vita kulturens" fortlevnad. Diktaturen är historiens nästa steg för förverkligandet av det korporativa samhället.

6.2. Analys av *Den nysvenska linjen: De nationellas inställning till tidsfrågorna*

Pamfletten är på 16 sidor och är utformad av Per Engdahl. Den gavs ut 1938 och är mer ett angrepp på den socialdemokratiska politiken än ett regelrätt politiskt program. Men pamfletten innehåller även Riksförbundet Det Nya Sveriges viktigaste idéinnehåll. Vid denna tidpunkt hade Engdahls organisation slagits samman med det högerextrema Sveriges Nationella Förbund. Pamfletten vänder sig till både medlemmar, sympatisörer och allmänheten.

Bakgrund

I september 1932 bildade Per Albin Hansson en socialdemokratisk minoritetsregering, nästföljande år påbörjades ett samarbete mellan Bondeförbundet och Socialdemokraterna, den så kallade "kohandeln". Den var ett krispaket för att lösa depressionens problem och framförallt den höga arbetslösheten. Krispaketet innebar bl.a. skärpta skatter på inkomst, arv och förmögenhet samt prishöjningar på diverse jordbruksprodukter och höjda skyddstullar. Regeringen satsade kraftigt på ökade insatser för att häva arbetslösheten genom olika beredskapsarbeten. Begreppet "Folkhemmet" som Per Albin Hansson myntade redan 1928 i riksdagen skulle nu realiseras genom programmet om "välfärdstaten". År 1934 beslutade riksdagen om frivillig men statsunderstödd arbetslöshetsförsäkring och 1935 antogs en lag om införande av folkpension. I kampen mot de framväxande fascistiska strömningarna infördes

1933 uniformsförbud för politiska organisationer och året därpå kom förbud mot bildandet av sammanslutningar, så kallade skyddskårer, för politiska organisationer. År 1936 påbörjades förhandlingarna mellan SAF och LO, de resulterade i Saltsjöbadsavtalet som undertecknades 1938 av parterna och kom att garantera en långvarig arbetsfred på den svenska arbetsmarknaden. På grund av oenighet i försvarsfrågan avgick regeringen i juni 1936 och en av bondeförbundaren Axel Pehrsson i Bramstorp ledd regering tog över. Men vid andrakammarvalet 1936 vann socialdemokraterna en förkrossande seger med 112 mandat och fick därmed egen majoritet. Per Albin Hansson blev återigen statsminister men släppte in tre bondeförbundare i sin regering. Nya sociala reformer infördes löpande såsom mödrahjälp (1937), två veckors semester (1938) samtidigt som försvarsanslagen ökade p.g.a. de ökade oroligheterna i Centraleuropa och Spanien.¹¹⁶

I Tyskland ökade nazisterna sitt tryck på regeringsmakten och den 30 januari 1933 tog Hitler över som rikskansler. Men redan i mars fick Hitler en fullmakt att styra riket i fyra år utan att inhämta riksdagens synpunkter. Nu tog judeförföljelserna fart, Tyskland utträdde ur *Nationernas förbund* och partiet brände ”icke önskvärd” litteratur på bål. I januari 1934 införde Tyskland en ny författning och blev en centraliserad stat. Interna strider mellan nationella och revolutionärer i nazistpartiet ledde till att de revolutionära ledarna inom partiet rensades ut och dödades. Diktaturen etablerades och rättsstaten kastades på sophögen. 1935 infördes allmän värnplikt och Saarområdet införlivades med Tyskland och året därpå, 1936, ryckte tyska trupper in i den demilitariserade Rhenzonen trots Västmakternas protester. En pakt med Japan upprättades mot världskommunismen och tyska trupper och flygvapen sattes in till stöd för nationalisten Franco i det spanska inbördeskriget. I mars 1938 gick tyska trupper över gränsen till Österrike och landet införlivades med Tyskland liksom Sudetområdet i Tjeckoslovakien. I november startade nazistpartiet våldsamma judeförföljelser i landet.

Sovjetunionen inträdde i Nationernas Förbund 1934 och utrensningarna i kommunistpartiet, Moskvaprocesserna, startade med likvideringen av de gamla ryska revolutionärerna. Året därpå gick Italien till krig i Abessinien. Det ojämna kriget var över redan året därpå och Mussolini förklarade det Romerska Imperiet för etablerat med kung Viktor Emanuel som kejsare av Etiopien. I inbördeskrigets Spanien segrade Francos nationella och högerextrema trupper 1939 med hjälp av tysk och italiensk militärhjälp.¹¹⁷

¹¹⁶ Carlsson; Rosén, 1964, Svensk historia II, sid 677–693.

¹¹⁷ Petersen, 1984, När hände vad?, sid 354–361.

Under 1930-talet växer det fram nationella rörelser av fascistisk eller högerextrem modell i hela Europa. I en del länder kom dessa rörelser att få ett stort inflytande som t.ex. i Tyskland, Österrike, Ungern, Rumänien, Spanien och Portugal. I de etablerade parlamentariska demokratierna blev dessa rörelser inte lika framgångsrika även om samarbete skedde mellan ockupanter och ockuperade i nationer som Frankrike, Nederländerna, Belgien och Norge.

Analys

I programmet angrips Socialdemokratin, från vänster, för att det inte står upp för vissa delar av det arbetande folket exempelvis lantarbetarna och därmed avfolkas landsbygden. Engdahl anser att Socialdemokratin har ”offrat socialismen, sin ungdoms ideal, på den demokratiska maktens altare”.¹¹⁸ Reformerna är ihåliga menar han vidare därför att ”de saknar andlig kärna” och ”bäras upp av personlig vinningslystnad och icke av solidaritet med folket”.¹¹⁹ Detta är en hållning som leder till ökad klasskamp. Den förda ekonomiska politiken anses som arbetarfientlig där det viktiga är att ”tjäna pengar” med vilka medel som helst och inte för nationens bästa. Istället är det korporatismen som i sin nysvenska form står för socialismen. Latent är det även en kritik av den internationella kommunismen. Engdahl skriver:

Socialism betyder här icke klasskamp, det betyder icke, att enskilda medborgare av en klassdiktatur berövas frukterna av sitt arbete. Socialism betyder här skydd för arbetet, och samarbete mellan alla grupper till hela folkets bästa.¹²⁰

Ultranationalism genomsyrar genomgående pamfletten då i princip alla förslag och politiska idéer skall gagna nationens storhet. Vasakärven blir organisationens emblem, ett tecken som skall återknyta till Gustav Vasa och bildandet av den svenska nationalstaten. Ett utrikespolitiskt krav är utträde ur Nationernas Förbund (NF) då denna står på rika ländernas sida, England, Frankrike och Sovjetunionen gentemot de fattiga och utanför NF stående Tyskland och Italien! Hotet mot Sverige kommer, anser Engdahl, från det kommunistiska Sovjetunionen. Han menar att den socialdemokratiska pressen ”driver en ansvarslös folkhets mot Tyskland” som inte utgör något hot mot Sverige.¹²¹ I nationens intresse skall försvaret förstärkas och vakthållningen mot det ryska hotet stå starkt. Men nationen kan endast stå stark om ett nytt människoideal växer fram. Engdahl uttrycker detta på följande sätt:

Vi har gjorts till materialister. Men i svåra ögonblick, då det materiella inte längre räcker till, då behöva vi något annat och djupare, [---]. Vi behöva en rörelse med en ungdomlig hänförelse,

¹¹⁸ Engdahl, 1938, Den nysvenska linjen: De nationellas inställning till tidsfrågorna, sid 4.

¹¹⁹ Ibid., sid 5.

¹²⁰ Ibid., sid 15.

¹²¹ Ibid., sid 6.

som vågar beträda vägar, för vilka de gamla partierna i räddhågad tveksamhet ryggade tillbaka. Här har den nationella rörelsen sin stora uppgift. Det är i kampen för en svensk förnyelse som vi vilja samla folkkamrater ur alla klasser och alla åldrar kring den åskådning, som vi kalla nysvenskheten.¹²²

Citatet visar på centrala delar i Engdahls idévärld: Den idealistiska synen på ungdomen och dess vilja att genom aktion och kamp förändra samhället i revolutionär riktning till ett nytt samhälle utan klassmotsättningar byggt på icke-materialistiska idéer till nationens ära.

I pamfletten förnekar Engdahl att han vill införa diktatur och säger sig inte vara fascistisk eller nationalsocialistisk. Istället är det genom korporatismen (han går i denna pamflett ifrån termen korporativism) och en folkstat som han vill bygga ”en svensk folkgemenskap”. Hur denna regering skall väljas beskriver han inte, utan han nämner endast att samarbetet skall ske ”mellan en stark folkregering, buren av en målmedveten personlighet, och självstyrande kommuner eller korporationer ute i bygderna”.¹²³ Latent är detta ett uttryck för ett diktatoriskt synsätt.

Under rubriken *Det stora frågetecknet* tar Engdahl upp diskussionen om ras och här talar han om en gemensam nordisk ras. En orsak till att kulturer gått under är att den ”kulturbärande” rasen genom blandning med främmande raser gått under. Därför vill författaren att:

Alla åtgärder som syfta till att höja folkets hälsa, dess fysiska och psykiska motståndskraft måste därför understödjas. Alla åtgärder, som avse att förhindra sjukliga elements fortplantning blir alltmer nödvändiga. Och all inblandning av för främmande raser, vilka kunna äventyra vår rasliga egenart måste förebyggas.¹²⁴

Därefter tar han upp ”judefrågan”. Engdahl säger sig ta avstånd från rashets och personlig förföljelse men fortsätter att hans rörelse bör arbeta i ”ridderlighetens och rättvisans tecken” för ”åtgärder som äro ägnade att förhindra missbruk från judarnas sida av deras ställning i vårt land. Därefter myntar han begreppet Sverige åt svenskarna.¹²⁵

I sin skrift *Efter demokratin*, även den utgiven i mars 1938 är Engdahl mer explicit i frågan. I kapitlet Ridderlighet och rättvisa i judefrågan får läsaren insikt i den så kallade ”ridderligheten och rättvisan” genom bl.a. följande citat: ”Vi måste fordra, att all vidare judisk invandring förhindras och att åtgärder vidtages att undanröja de ovan antydda orsakerna till

¹²² Engdahl, 1938, *Den nysvenska linjen: De nationellas inställning till tidsfrågorna*, sid 9.

¹²³ Ibid., sid 11.

¹²⁴ Ibid., sid 13.

¹²⁵ Ibid., sid 13.

den irritation, ur vilken antisemitismen växer fram.”¹²⁶ De antydda orsakerna är enligt Engdahl: ”Deras sätt att driva affärer, deras försök att komma på inflytelserika poster i värdfolkens samhällen, och deras ingifte i icke judiska familjer ... ”¹²⁷. Judar har vidare enligt författaren inom handeln visat dålig affärsmoral, samt påverkat kulturlivet i viss riktning genom bokförlag, press samt kontrollerat nyhetsförmedlingen.¹²⁸

Sammanfattning

Pamflettens manifesta budskap är ultranationalism, idealism, antikommunism, antikapitalism, antiparlamentarism, antiliberalism och antipartikularism. Den är revolutionär i sitt krav på samhällets omdaning i korporativ riktning. Idealismen kommer till uttryck i människosynen där en ny icke-materialistisk och nationell människa utan klasskamp skall dans. I metafysiska ordalag beskrivs den nordiska rasen som grund för nationen nydanande och där främmande raser skall hållas skilda från den nordiska. Judefrågan lyfts särskilt fram i pamfletten och trots Engdahls förnekande så förespråkar han latent antisemitism och främlingsfientlighet.

6.3 Analys av några ledarsidor ur Vägen Framåt från 1942

Ledarna är samtliga signerade av Per Engdahl och har följande rubriker *Icke diktatur men folkstat* (5/42), *Boljsevismens inspiratörer* (19/42), *Vår vänskap för Tyskland* (31/42) samt *Nationalsocialismen, socialismen och Europatanken* (41/42). Tidningen var under perioden officiellt organ för *Svensk Opposition*, som blev namnet för Engdahls nya organisation efter utbrytningen från *Sveriges Nationella Förbund* i december 1941. Tidningen utkom med 49 nummer under året varav två var dubbelnummer. Engdahl skrev signerade ledare i alla nummer utom i nummer 9 och 44. Tidningen innehöll åtta sidor utom nummer 1 som innehöll 12 sidor. Lösnummerpriset var 15 öre. Per Engdahl var ansvarig utgivare. Utgivningsort var Malmö. Tidningens motto under året löd: Kommunismens krossande! För solidaritet med Finland! Bättre förhållande till Tyskland!

Bakgrund 1939–1944

Denna bakgrund går längre fram i tiden, till 1944, än för utgivningen av de analyserade ledarartiklarna från 1942. Detta för att ge en bakgrund även för nästa undersökta program från

¹²⁶ Engdahls, 1938, *Efter demokrati*, sid 42.

¹²⁷ Engdahls, 1938, *Efter demokrati*, sid 41.

¹²⁸ *Ibid.*, sid 41.

1942 som också trycktes om 1944. När Tyskland den 1 september 1939 gick in i Polen blev det startpunkten för andra världskriget. Omgående förklarade sig Sverige som en neutral stat. I Sverige kallades redan i september en urtima riksdag in som beviljade stora och ökade försvarsanslag. Regeringen utfärdade snabbt exportförbud för att garantera den inhemska försörjningen, dock fortgick exporten av järnmalm till Tyskland vilket skulle garantera svensk tillgång till kol och koks från Tyskland. I december 1939 bildades en samlingsregering vilken bestod av socialdemokrater och i övrigt av två bondeförbundare, en högerman, en folkpartist och en yrkesdiplomat som utrikesminister. När Sovjetunionen anföll Finland den 30 november så fick landet trots den svenska neutraliteten stöd både med vapen och materiel. En svensk frivilligkår på mer än 8000 man bildades och stred på den finska sidan. Den 12 mars 1940 slöts fred i Moskva och Finland förlorade stora delar av sitt rike. Den 9 april 1940 angreps både Danmark och Norge av tyskarna. Danmark ockuperades utan något större motstånd medan Norge försvarade sig. Sverige blev genom ockupationen av Danmark och Norge nästan helt avstängt från västsidan samtidigt som den viktiga malmutskeppningen från Sverige via Narvik i Norge nu kontrollerades av tyskarna. I juni 1940 startade permittenttrafiken genom Sverige av tyska soldater och krigsmateriel. Denna trafik sattes på sin spets 1941 när tyskarna krävde att en hel division tyska soldater, Engelbrechtdivisionen, skulle få transporteras från Norge till Finland för att sättas in i striderna på östfronten. Efter mycket tvekande gav regeringen, efter ingripande från kungen, sitt tillstånd till transiteringen. När Tyskland gick in i Sovjetunionen slöt Finland upp och anföll Sovjet för att ta tillbaka vad man förlorade i freden i Moskva året innan.

Från 1943 så upphörde vapentransisteringarna och permittenttrafiken genom Sverige. Handelsavtal slöts med västmakterna och Tyskland medgavs inte längre några krediter. Kritiken i Sverige mot det nazistiska Tyskland drevs av olika grupper, tidningar och intellektuella. Genom ett i mars inrättat transportförbud kunde kritiska organ hindras från att spridas i landet. Förbudet hävdades 1944 när Tysklands militära undergång nalkades.

Vid riksdagsvalet till andra kammaren 1940 gick socialdemokraterna kraftigt framåt och fick 54 % av rösterna samt 58 % av mandaten, d.v.s. egen majoritet. Samtidigt fick de majoritet även i första kammaren. Trots detta så satt samlingsregeringen kvar. Vid följande andrakamarsval 1944 förlorade socialdemokraterna sin majoritet och kommunistpartiet ökade från 3 till 12 mandat.¹²⁹

¹²⁹ Denna sammanfattning bygger på Carlsson, Rosén, 1964, *Svensk Historia II*, sid 694–708 och *När hände vad i Nordens historia*, sid 196–199.

På det internationella planet ökade spänningarna efter Tysklands agerande i Österrike, Tjeckoslovakien och Spanien. Italien invaderade i april 1939 Albanien. Den 31 mars 1939 garanterade England och Frankrike att försvara Polen vid angrepp. Så när Tyskland invaderade Polen den 1 september 1939 så förklarade England och Frankrike Tyskland krig den 3 september. Dessförinnan, den 23 augusti förvånades världen över den tysk-sovjetiska pakten som i hemlighet delat upp Polen sinsemellan. I maj 1940 gick tyska trupper in i Nederländerna, Belgien och Luxemburg samt senare i Frankrike. I juni förklarade Italien Frankrike och England krig. I april 1941 invaderade Tyskland Jugoslavien och Grekland. Och den 22 juni startade tyskarna Operation Barbarossa, invasionen av Sovjetunionen. Genom anfallet mot Pearl Harbor, på Hawaii, den 7 december 1941 drogs USA in i kriget och Tyskland och Italien förklarade USA krig den 11 december. I januari 1943 kapitulerade de tyska trupperna vid Stalingrad. I juli 1943 gick allierade styrkor i land på Sicilien och Mussolini avsattes som regeringschef i Italien. Italien kapitulerade den 8 september 1943. Den 6 juni 1944 inleddes Dagen-D med de allierades invasion av Normandie och redan i augusti befrias Paris. I januari 1945 nådde ryska trupper in i östra Tyskland och i mars gick amerikanska trupper över Rhen. Tysklands öde var nu beseglat. Mussolini avrättades av italienska partisaner den 28 april och Hitler begick självmord den 30 april. Berlin kapitulerade den 2 maj och den 8 maj 1945 var kriget i Europa äntligen över.¹³⁰

Analys

I sin ledare *Icke diktatur men folkstat*¹³¹ utvecklar återigen Engdahl sin statsteori och romantiserar kring ”Sveriges urgamla och aldrig brutna bondefrihet”. Författaren säger sig ta avstånd från diktatur men förespråkar en auktoritär stat och menar att ”Den autoritära staten är det tjugonde århundradets naturliga europeiska statsform”. Men han anser att till skillnad från i Italien, Spanien och Tyskland så skall inte alla funktionärer utses uppifrån i Engdahls Sverige. Hur den svenska ledningen skall utses blir dock oklart även om han skriver: ”En auktoritär statsform i Sverige måste förena ledningens auktoritet med bibehållandet i kommuner, i yrkesorganisationer och i den folkvalda riksdagen av den folkliga självstyrelsen”. Latent ligger här avståndstagande från parlamentarismen och den demokratiska formen med ett fritt partisystem. Mot detta ställer Engdahl den korporativa samhällsmodellen som utgår från nationens intressen och inte individens.

¹³⁰ Sammanfattning av Grant, 2006, *Andra världskriget Europa*, sid 56f.

¹³¹ *Vägen Framåt*, nummer 5, 1942.

I sin ledare *Boljsevismens inspiratörer. Kommunismens krossande förutsätter judeväldets brytande*¹³², utvecklar Engdahl både sin antisemitism och antikommunism. Han menar att det är judarna som ligger bakom kommunismen, alltifrån Karl Marx till Lasar Kaganovitj, en av Stalins närmaste medarbetare. Engdahl skriver:

Arbetarklassen har blivit den ena av hävstångarna, kapitalismen är den andra, med vilka judarna mala sönder den västerländska samhällsordningen och bereds mark för sin egen makt. Judarna äro ett främmande element i den västerländska samhällskroppen.

För att bryta bolsjevismens måste därför enligt Engdahl ”judeväldet brytas”. Om hur detta skall gå till skriver han:

All vidare judisk invandring måste stoppas. Judarna måste avlägsnas från ledande poster inom statssamhälle och korporationer, Staten måste när som helst kunna tillsätta en svensk administratör i ett judiskt företag. Äktenskap mellan svenskar och judar förbjudas. Judarna sammanförs till en särskild organisation, vars verksamhet kontrolleras av staten.

Engdahl menar vidare att blandäktenskap ger upphov till ”bastarder” och att judiskt blod är ”ur raslig synpunkt ytterst tvivelaktig”.

Manifest visar Engdahl sin antisemitism och latent ligger en rasteori som innebär att han anser den nordiska rasen som överlägsen övriga. Att han dessutom anser att judarna skall sammanföras i en av staten kontrollerad organisation pekar mot den ”tyska lösningen” och inrättande av judiska ghetton eller liknande.

I artikeln *Vår vänskap för Tyskland*¹³³ tar Engdahl upp organisationens relation till det nationalsocialistiska Tyskland. Han framför kritik av den ”brist på rättssäkerhet” som nationalsocialismen innebär. Men detta får inte vara i vägen för att ”se det storslagna, det suggestiva, det fascinerande” i Hitlers tredje rike. Engdahl fortsätter:

Vi erkänna högt vår sympati för den nationalsocialistiska socialpolitiken, för sådana organisationer som folkvälfärden, [...] De har skapat en ny tro i Tyskland, en tro på framtiden, som bäres upp av millioners brinnande hänförelse. Sorrels (sic) gamla dröm om de eggande myterna, som skola sporra massorna till bragder och insatser, har gått i uppfyllelse på ett sätt som dess upphovsman aldrig vågat drömma om.

Engdahl tar i citatet ovan upp den franska samhällsfilosofen Sorel (dock felstavat) som med betoningen av myten som en viktig ingrediens i den ideologiska verktygslådan för att egga massorna till politisk kamp. Framförallt hans teori om generalstrejken påverkade på de fascistiska och syndikalistisk rörelserna. Engdahl bryter sedan ut i följande lovord: ”Vi se i Hitlers trohet mot sitt ideal, hans hårda, sega beslutsamhet, hans aldrig sviktande mod och sist

¹³² *Vägen Framåt*, nummer 19, 1942.

¹³³ *Vägen Framåt*, nummer 31 1942.

men icke minst den hänförelse, som han tänt hos sitt folk, ett föredöme för oss själva”. Därefter avslutar han sin artikel med följande mening: ”Vi förstå det nationalsocialistiska Tyskland, därför att dess män och kvinnor tänka lika stort om sitt folk, som vi själva tänka om Sverige.”

Manifest finner vi i artikeln Engdahls beundran för den tyska nationalsocialismen och dess ledare. Latent visar den på författarens beundran för den starke, auktoritära ledaren som med myten om nationen skapar en nytt revolutionärt samhällssystem där individens underkastelse för nationen är den nya människans främsta syfte.

I artikeln *Nationalismen, socialismen och Europatanken*¹³⁴ utvecklar Engdahl sin ”variant” av socialismen. Han ställer ”demokratins behagfulla bekvämlighetsideal mot heroismens offertanke”. Individens skall tjäna makter som är ”högre än de personliga begären”. Den nya människan skall verka i ett samhälle där nationalismen smält samman med socialismen. För att detta skall kunna fungera måste folkstaten införas. Hur detta skall gå till lämnar författaren även här outrett. Engdahl skriver: ”Vi äro motståndare till det borgerliga klasstänkandet. Vår hänsynslösa kamp mot kommunismen går till botten med problemet”. Engdahl vill bygga sin nya värld med ”andra germanska folk” för ”en gemensam vit kultur”. Och Sverige har i detta byggande en viktig roll att fylla.

Artikeln uttrycker antiparlamentarism, antiliberalism, antikommunism. Den är inte konservativ utan vänder sig även mot det borgerliga samhället och vill omdana detta i nationalistisk och socialistisk riktning. Dock i en speciell form av socialism, den korporativa modellen i vilken klassmotsättningarna skall utplånas. Nationen blir det viktiga och får en metafysisk tolkning och ett ” eget liv”. Internationellt vill Engdahl samarbeta med ett nationalistiskt Europa för den ”vita kulturen”. I detta sammanhang uttrycker han på nytt sin rasteori och menar att den Sverige tillsammans med andra germanska folk skall bygga den nya världen i Europa. Återigen definierar han inte vad ”vit kultur” innebär men latent tolkar jag det som en germansk kultur som vänder sig mot inslag från länder utanför det germanska Europa.

Sammanfattning

¹³⁴ *Vägen Framåt*, nummer 41 1942.

Artiklarnas manifesta budskap är ultranationalism, idealism, antikommunism, antikapitalism, antiparlamentarism, antiliberalism och den korporativa ”socialismen”. Den är revolutionär i sitt krav på samhällets omdaning i korporativ riktning. Idealismen kommer till uttryck i människosynen där en ny icke-materialistisk och nationell människa utan klasskamp skall danas. Nytt är att rörelsen förespråkar en framtid i ett av germaner styrt Europa där Sverige har en uppgift att fylla. Latent visar ledarna på diktatur och en rasideologi som exkluderar icke-germanska folk. Antisemitismen är dock manifest uttryckt. Artiklarna är skrivna när det nationalsocialistiska riket stod på sin höjdpunkt maktmässigt. Kunskapen om det nazistiska styret och dess brott mot mänskliga fri- och rättigheter var vid denna tidpunkt kända i politiskt medvetna kretsar. Engdahls lyriska uttalanden om det tyska riket måste ses mot bakgrund av detta och innebär implicit ett godkännande av stora delar av den nationalsocialistiska förda politiken.

6.4. Kommunismen skall krossas genom positiv handling i ett nysvenskt samhällsbygge

Programmet, för just denna pamflett är klart och tydligt ett uttryck för Svensk Oppositions politiska och ideologiska plattform. Det utgavs 1942 och på nytt 1944. Jag har endast haft tillgång från upplagan från 1942 och kan därför inte uttala mig om det har skett några förändringar i den andra upplagan. Programmet är författat av Per Engdahl och var avsett för den intresserade allmänheten och organisationens medlemmar och sympatisörer. Pamfletten innehåller 27 sidor indelade i 17 kapitel.

I första kapitlet – *Vilka äro vi?* – slår Engdahl fast att Svensk Opposition är något helt nytt i politiken. Det är inte ett parti utan en ”nationell upplysningsrörelse” med tre punkter på sin agenda. Dessa är Kommunismens krossande, solidaritet med Finland och ett bättre förhållande till Tyskland.¹³⁵ Därefter angriper författaren det parlamentariska systemet och skriver: ”Den faktiska makten ligger hos storfinanserna, hos den svenska filialen av den internationella judendomen och hos Landsorganisationens ledning”.¹³⁶ Kommunismen kan endast utplånas om ”det bestående samhället ersättes av ett bättre, ett ändamålsenligt och andligt starkare” och inte genom förbud.¹³⁷ Hur detta skall gå till förklaras delvis i nästa kapitel *Kampmedlen mot kommunismen*. Här slår Engdahl fast att kapitalismen måste ersättas med en socialism. Denna socialism skall ”bygga på gemenskap istället för söndring, på

¹³⁵ Engdahl, *Kommunismen skall krossas*, 1942, sid 3.

¹³⁶ Ibid., sid 3.

¹³⁷ Ibid., sid 4.

yrkena istället för klasserna”.¹³⁸ Parlamentarismen är ingen lösning för den leder bara till söndering och kommunismens framväxt. Partidemokratien är enligt författaren oduglig och han fortsätter:

Kommunismen har sin grogrund, där den moderna nöjesindustrin arbetar, där moralen uppluckras, där en materialistisk livssyn breder ut sig och svensk kultur förtylligas. En andlig folkförnyelse är följaktligen nödvändig, om kommunismen skall ryckas upp med rötterna. På samma sätt måste den rasligt mindervärdiga drägg, ur vilken kommunismen rekryterar inte sina idealister men sina redskap, förintas genom en ändamålsenlig raspolitik. Kommunismens naturliga ledarskikt, judarna, måste berövas varje inflytande på och varje möjlighet till inblandning i vårt folks angelägenheter och mot den smygande propagandan måste det ställas en nationell upplysningsverksamhet, som väcker folkets alla lager.¹³⁹

I följande kapitel – *Det yrkesbyggda samhället* – utvecklar Engdahl sin korporativism. Detta samhälle skall uppnås genom obligatorisk anslutning av alla arbetande medborgare i ”de gamla klassorganisationerna”. Ingen skall i Engdahls vision få stå utanför dessa. Organisationerna förbjuds att använda sina ekonomiska resurser för politiska ändamål. Därefter bildas korporationer med arbetsgivarna, tjänstemännen och arbetarna enligt yrkes- eller näringsgren. Totalt sex olika huvudkorporationer: jordbruk, industri, handel, bankväsen, trafikväsen och fria yrken. Regeringschefen utser ett ”näringsråd” som är den högsta korporativa instansen.¹⁴⁰

Kapitlet *Den nysvenska folkstaten* tecknar en romantisk och idealistisk syn på folket och nationen. Engdahl skriver: ”Folket är den stora enheten, folket är alla svenskar, de som levat, de som leva, och de som skola leva efter oss. Folket som gemenskap, det eviga Sverige skall högt över yrken och grupper företrädas av den svenska folkstaten”.¹⁴¹ Om hur denna skall utformas skriver Engdahl:

Vi vilja en stark regering, stödd på folkets breda lager och vid dess sida en riksdag, vald av korporationerna samt de fria ideella sammanslutningarna för idrott, folkbildning, folknykterhet och hembygdsvärd. Vi vilja en riksdag där yrkenas män och de ideella rörelserna sitta samman med de många svenska husmödrarnas representanter, en riksdag, som blir ett verkligt uttryck för hela det arbetande svenska folket, inte för partierna och deras uppdragsgivare. Fritt valda organ inom kommuner och korporationer skola i moderna former föra svensk självstyrelse vidare, medan folkstatens starka, personligt burna regering skall förkroppsliga det gemensamma riksintresset.¹⁴²

Engdahls samhälle måste enligt programmet byggas på andlig förnyelse. Denna förnyelse skall uppnås via hemmet, skolan och ungdomsrörelsen. Hemmet är viktig som förnyare och därför förespråkar Engdahl kurser i barnavård och uppfostran för svenska mödrar. Skolan

¹³⁸ Ibid., sid 6.

¹³⁹ Engdahl, *Kommunismen skall krossas*, 1942, sid 7.

¹⁴⁰ Ibid., sid 8

¹⁴¹ Ibid., sid 11.

¹⁴² Ibid., sid 11f.

skall lära ut vad ”ungdomen behöver”. Vad detta innebär förklaras inte. Men karaktärsfostran är viktig för organisationen och Engdahl skriver:

Karaktärsfostran skall därför främst tillkomma en allomfattande ungdomsrörelse, uppbyggd i scoutstil, där alla skolornas barn blandas om varandra i pojk- eller flickgrupper under goda ledare. Ungdomsrörelsen skall delvis organisera fritiden. Den skall ge ungdomen likartade umgängesseder och ett likartat uppträdande, oberoende av klasser och stånd.¹⁴³

Den kristna tron är även för Engdahl en viktig byggsten i karaktärsfostran.¹⁴⁴ Engdahls idéer visar förutom det starkt idealistiska synsättet på en ny människotyp på influenser från de fascistiska Italien och Tysklands ungdomsrörelser. Likriktning och underkastelse av de av staten förelagda idéerna om utformningen av människans liv lämnar föga över till individens fria utveckling.

I kapitlet *Raslig pånyttfödelse* utvecklar Engdahl sin rasteori. Folkförnyelsen blir ”meningslös om inte samtidigt folkmaterialiet behåller sin rasliga styrka”.¹⁴⁵ Om människor, som enligt Engdahl, har ”dåliga anlag, kroppsligt lytta och moraliskt slappa få utveckla sig fritt, då kommer folkets materiella och andliga standard att undermineras”.¹⁴⁶ Därför förslår Engdahl att ”mindervärdiga raselement” skall steriliseras, att äktenskap med utomeuropeiska raser förbjuds och att personer som inte kan få ”friska och sunda barn” inte skall få ingå äktenskap.¹⁴⁷ För att öka nativiteten kräver Engdahl att ogifta skall ha högre skatt och att lönetillägg utbetalas till barnfamiljer.¹⁴⁸

I kapitlet *Judeväldets krossande* återkommer Engdahl med sin antisemitiska propaganda. Han anser att Sveriges frihet och egenart hotas inifrån då två av de ledande tidningarna i landet styrs av judar liksom bokförlag och bankväsen. Detta hotar Sveriges neutralitet menar Engdahl och därför kräver han:

1. Förbud för varje vidare judisk invandring i vårt land.
2. Inga judar på ledande poster i Sverige.
3. Rätt för regeringen att tillsätta administrator i judiska företag.
4. Förbud för äktenskap mellan svenskar och judar.
5. Alla judar i Sverige skola sammanföras till en judisk organisation, vars ledning ansvarar för judarnas uppträdande och sköter alla förhandlingar mellan den svenska staten och de i Sverige bosatta judarna.¹⁴⁹

¹⁴³ Engdahl, 1942, *Kommunismen skall krossas*, sid 12f

¹⁴⁴ Ibid., sid 14

¹⁴⁵ Ibid., sid 14.

¹⁴⁶ Ibid., sid 15.

¹⁴⁷ Ibid., sid 15f.

¹⁴⁸ Ibid., sid 16f.

¹⁴⁹ Ibid., sid 18.

Kapitlet avslutas med den hotfulla meningen: ”Den svenska lösningen är givetvis ett provisorium intill dess att frågan mognar till en gemensam europeisk lösning”. Vad den definitiva lösningen enligt Engdahl skall bestå i kan man fundera över. Min tolkning är att Engdahl här vill avvakta de ”lösningar” som det nationalsocialistiska Tyskland införde, d.v.s. ghetton, koncentrationsläger och folkmord. Men latent ligger här ett hot om speciell särbehandling av den judiska folkgruppen i Sverige.

Under rubriken *Den inre fronten*, skriver Engdahl att staten:

[---] har också skyldighet att skydda folket för missnöjesspridare vilka i illasinnat syfte hetsa mot ordningen [---]. I farofyllda situationer då allt står på sin spets, kan det bli nödvändigt att likrikta all offentlig meningsbildning”.¹⁵⁰

Tydligare kan det inte sägas om inställningen till samhällskritiker och oppositionella. I Engdahls värld skall inte utrymme för dessa ges utan här gäller diktaturen. Han skriver vidare:

Med propaganda och upplysning skall folket vinnas för de mål, som statsledningen uppställer. Hänförelse och entusiasm för nationens stora uppgifter skola alltid hållas levande, främst hos den unga generation, i vars händer framtiden vilar. Gemensamma nationella manifestationer, genomförda men en formfulländad stil, som vädjar till massornas bästa instinkter, skola levandegöra medvetandet om enhet och samklang mellan olika folkgrupper. En aldrig sviktande nationell upplysning skall ständigt hålla den inre svenska fronten aktiv och beredd till nya insatser i folkets tjänst.¹⁵¹

Aktiv propaganda och manifestationer är två viktiga ingredienser i den fascistiska teorin för manipulationen och likriktning av medborgarna.

I pamflettens avslutande kapitel förnekar Engdahl att hans organisation är nazistisk samtidigt som säger att han gärna vill samarbeta med det tyska folket för vilket de flesta i hans organisation hyser ”djup och personlig sympati”.¹⁵² Engdahl förkastar även demokratin i följande mening: ”Om demokrati blott är parlamentarism, då äro vi fiender till demokratin.”¹⁵³ I det avslutande kapitlet – *Inför verkligheten* – påpekar Engdahl på nytt att hans organisation är av en helt ny sort som arbetar med ”helt nya metoder”.¹⁵⁴

Sammanfattning

Pamfletten är den mest radikala av Per Engdahls olika program. Den visar manifest upp en rad av de enligt generisk fascism förekommande idéerna såsom ultranationalism,

¹⁵⁰ Engdahl, 1942, *Kommunismen skall krossas*, sid 19.

¹⁵¹ Ibid., sid 20.

¹⁵² Ibid., sid 24.

¹⁵³ Ibid., sid 25.

¹⁵⁴ Ibid., sid 26.

antiparlamentarism, antiliberalism, antikapitalism, antikommunism och antipartikularism. Den är revolutionär och radikal i sitt sociala program samt hyllar den direkta aktionen i kampen. Den åsyftar ett starkt ledarskap. Pamfletten förespråkar en socialism grundad i korporativism. Samhällsynen bygger på en idealistisk historieuppfattning med en romantisk syn på svensk bondemakt och en metafysisk tro på den germanska rasens och Sveriges roll i ett framtida Europa. Framtidens Sverige är nordens kärnland. Människosynen är rasistisk och antisemitisk men även föraktfull för den svaga människan. Heroism och ungdomlighet förhålligast. Latent förespråkar programmet diktatur.

6.5. 30 punkter. Den Nysvenska rörelsens program

Programmet utgavs i maj 1950, ganska exakt fem år efter fredslutet i Europa. Det består av 30 programpunkter kortfattat sammanställda på 15 opaginerade sidor. Efter kriget ändrade Engdahl namnet på sin organisation från *Svensk Opposition* till *Den Nysvenska Rörelsen*. Den hade sitt huvudkontor kvar i Malmö där även Per Engdahl bodde och verkade som organisationens ledare.

Bakgrund

Efter freden upplöstes samlingsregeringen och Per Albin Hansson bildade en ren socialdemokratisk regering. Nürnbergrättegångarna genomfördes, av de allierade gentemot de nazistiska krigsförbrytarna, mellan 1945 och 1946. Därmed blev de nazistiska övergreppen i koncentrations- och utrotningsläger allmänt kända. 1946 blev Sverige medlem i *Förenta Nationerna* (som bildades 1945) och Per Albin Hansson avlider och efterträds av Tage Erlander på statsministerposten. Ett uttalande av Churchill 1946 om att en järnridå delat Europa inleder "Det kalla kriget" mellan ett Östeuropa under kommunistiskt styre och Västeuropas demokratier och USA. I ett försök att hindra kommunismens framväxt i det sargade Europa och för att bygga upp de krigshärjade länderna gavs amerikansk hjälp och lån via Marshallplanen 1947. OEEC bildades därmed som ett embryo i ett framtida Västeuropeiskt samarbete. 1948 ökade motsättningarna i det ockuperade Tyskland mellan Västmakterna och Sovjetunionen. Försöken att bilda ett nordiskt försvarsförbund misslyckades 1948 och Sverige förklarade sig som neutral stat. Året därpå gick Danmark och Norge med i den nybildade försvarsalliansen NATO. I maj 1949 bildades Västtyskland av de tidigare brittiska, amerikanska och franska ockupationszonerna. Sovjet svarade med att deras

zon ombildades till Tyska Demokratiska Republiken (DDR). I Kina segrade Mao Tse Tungs kommunistiska styrkor i inbördeskriget.¹⁵⁵

Analys

Programmets ”politik syftar till att genom utjämning av motsättningar mellan klasser och partier arbeta för en svensk folkgemenskap” och ”dess mål är en svensk folkgemenskap, byggd på den svenska rättssäkerhetens och den svenska medborgarfrihetens grund”¹⁵⁶, slår Engdahl fast.

Många av programidéerna känns igen från tidigare program, hit hör teorier och tankar kring folkstaten, korporativismen, antikommunismen, antiparlamentarismen, befolkningspolitiken och vissa sociala reformer, ungdomens fostran, den kristna förnyelsen, europeiskt samarbete och rasfrågan. Men genomgående har ett mjukare språk använts i programpunkterna än tidigare. Min tolkning är att Engdahl efter freden funnit det politiskt ofruktbart att använda de mer explicita uttrycken som kunde associeras till nationalsocialism och fascism. Det tyska nederlaget och de följande Nürnberggrättegångarna visade världen de övergrepp som fascismen begått runt om i Europa. Bilder från koncentrations- och utrotningsläger spreds till en chockad allmänhet. I Sverige infördes 1948 *Lagen om hets mot folkgrupp* för att förhindra rasistiska och främlingsfientliga brott. Den infördes för att stoppa den antisemitiska propaganda som förläggaren Einar Åberg spred från Sverige ut i världen.¹⁵⁷ Den nya lagen verkade nog hämmande på den intellektuellt aspirerande Per Engdahl som nu blev mer försiktig i sina uttalanden om judarna.

Engdahl fortsätter att driva sin idealistiska historiesyn och romantiska föreställning om svensk folklig självstyrelse. Men han är nu tydlig hur den nysvenska folkstaten skall se ut. Riksdagen skall inte väljas genom allmänna val som i den parlamentariska demokratin utan den skall väljas av ”närings- och yrkesorganisationer samt ideella och kulturella sammanslutningar” och dessa är indelade i enmansvalkretsar. Det är kungen som skall utse regeringschefen och efter dennes förslag övriga ministrar. Vart sjunde år skall det hållas folkomröstning med enbart ja eller nej om regeringschefen skall få nytt förtroende, Vid ett nej skall kungen utse ny regeringschef. Vid sidan av detta skall det finnas fri opposition och kommunal och korporativ

¹⁵⁵ Sammandrag av Petersen, 1960, *När hände vad*, sid 367–370 och *När hände vad i Nordens historia*, 1996, sid 199–201.

¹⁵⁶ Då programmet är opaginerat kommer jag att hänvisa till den programpunkt varifrån citat eller referens hämtats. Detta är citerat från programmets Inledning.

¹⁵⁷ Löw; Nilsson, 2001, *Hets mot folkgrupp*, sid 6, 11.

självstyrelse. Till regeringschefens hjälp för beredning av olika ärenden står förutom en förvaltning ett riksråd och näringsråd. Hur dessa skall utses framgår inte.¹⁵⁸

Modellen är väldigt auktoritär och utesluter partisystemet och syftar att till kungen knyta en stark ledare som att under sju år i taget ges makt att styra riket. Trots talet om fri opposition innebär teorin om folkstaten, enligt min tolkning, inrättandet av en autokrati som ger statsledningen total makt.

I punkt 5. *Kommunismens bekämpande* framhålls att ”en undertryckning av kommunismen genom lagstiftning eller polisaktioner bör i görligaste mån undvikas”. Av strategiska skäl anser programmet att ett öppet verkande kommunistparti är mindre farligt än ett underjordiskt arbetande. Detta är en klart mjukare linje än vad man haft tidigare men hotet om förbud ligger latent i bisatsen ”i görligaste mån”.

I punkt 7 *Fri planhushållning*, ställs kravet på inrättande av planhushållning. Detta ser jag som ett statligt ingripande för att genom korporationerna kontrollera marknaden och styra näringslivet. I punkt 8 *Företagsamhetens frigörelse, arbetets och kapitalets likaberättigande*, framhålls ytterligare korporativa krav på näringsverksamheten i socialistisk riktning. ”Äganderätten till bolag bör överflyttas från aktieägare till företagets chef”. Bolagens styrelser skall till ”hälften bestå av representanter för aktieägarna, till hälften av företrädare för arbetare och tjänstemän. Företagsledaren skall vara styrelsens självskrivne ordförande”. I punkt 9 *Vinstfördelning* vill nysvenskarna att vinsten delas mellan de anställda, aktieägarna och företagen. Hur denna vinst skall delas styrs enligt min tolkning av allmänna principer upprättade av korporationens högsta ledning. I punkt 10 *Ekonomisk utjämning* sägs klart att det är staten som skall styra löneutvecklingen för ”ökad ekonomisk utjämning”. Till detta återkommer programmet i punkt 14 *Rättvis lönereglering* som bl.a. kräver fastställda minimiinkomster.

Bönderna och jordbruket har hos alla fascistiska rörelser hållits högt. Detta beror på fascismens mytiska föreställning om ”bonden” som den ”naturliga människan” som med sitt arbete förvandlar jorden till fruktbara grödor till nationens gagn och självförsörjning. I punkt

¹⁵⁸ 30 punkter. Den Nysvenska rörelsens program, 1950, punkt 1.

11 *Jordbrukets likaberättigande* ställer programmet krav på ökade insatser för utvecklingen av näringen och för landsbygdens fortlevnad mot den kraftiga urbaniseringen.

En ny radikal tanke som dyker upp i programmet är punkt 15 *Skatternas ersättning av produktionsavgifter*. Programmets sociala delar handlar om bidrag till barnens uppfostran ”genom kontanta barnbidrag, sociala åtgärder och varuanvisningar. Men även tillgång till hemhjälp för barnrika familjer, (punkt 17 *Aktiv befolkningspolitik*). ”Den sociala organisationen skall syssla med de fysiskt och psykiskt helt eller delvis arbetsförmögna problem, medan sådana frågor som arbetslöshet eller arbetsanskaffning bör regleras av korporationerna och med dem direkt samverkande organ”, (punkt 18 *Socialvårdens rationalisering*). I punkt 19 *Omläggning av pensions- och försäkringsväsendet*, sägs att staten skall bestämma pensionernas miniminivåer men det är korporationerna som reglerar dessa. Försäkringar skall dock skötas av enskilda företag.

Följande punkter i programmet ser jag som åtgärder för att forma ”den nya idealmänniskan”. Programmets punkt 21 *Folkhälsans stärkande* pekar på att staten skall satsa på näringsfysiologisk forskning och genom de korporativa organisationerna och skolan skall verka för en livsföring som ”förebygger de moderna kultursjukdomarna” samt främja ”ökad nykterhet genom medicinsk forskning, ökat socialt tryck mot alkoholmissbruk, skärpt fyllerilagstiftning samt total avveckling av restriktionssystemet. I punkt 22 *Understöd av fysisk fostran* pläderas för att staten skall ”starkt” stödja ungdomens fysiska fostran. Detta utvecklas även i punkt 26 *Ungdomsrörelse som klassutjämnare* i vilken även den kulturella eller andliga fostran utvecklas. Enligt punkten ”bör” svensk ungdom omfattas av en ungdomsrörelse som organiserar dess fritid, genom bl.a. sommarläger i svensk natur, där ungdomarna skall möta svenskt kulturliv, med läsning av svensk dikt och svensk sång och musik. Allt i syfte att ”uppfostra till gemenskap och samhällsanda”. Idén är auktoritär och påminner starkt om de fascistiska ungdomsrörelserna i Italien och Tyskland.

Det är hemmet som är kärnan i det nysvenska samhället, (punkt 24 *Hemmets renässans*) och det är kvinnan och mannen som genom obligatorisk samhällstjänst skall ges utbildning i ”barnavård och barnuppfostran, i huslig ekonomi och hemkultur”. För kvinnan skall samhällstjänsten vara lika lång som den manliga värnplikten men för mannen skall samhällstjänsten föregå värnpliktstjänstgöringen (punkt 23 *Manlig och kvinnlig samhällstjänst*). I punkt 25 *Kostnadsfri skolutbildning* föreslås att skolan delas i ”sådana

skoltyper, som ge allmänbildning och sådana som avses för specialutbildning”. Lämplighetsprov avgör vilken skolform som eleven skall antas till. Enligt punkt 28 *Kristen förnyelse* är det den kristna tron ”som är livsnerven i den västerländska kulturen” och därför bör ”fördjupas i svenskt samhällsliv”. Men staten skall kontrollera kyrkan ”för att undvika kyrkans politisering”.

”En fortsatt lagstiftning till förhindrande av ärftliga sjukdomars spridning skall genomföras”. Så börjar punkt 29 *Försvar av det biologiska arvet*, och fortsätter med förbud för äktenskap mellan personer ”som anses mindre önskvärda ur arvsbiologisk synpunkt”. Genom en främlingslagstiftning vill nysvenskarna reglera ”icke svenska personers ställning” i landet. Man vill förhindra invandring av ”icke önskvärda element” samt förbjuda dessa att inneha ledande poster i staten och samhället.

I programmets sista punkt, nummer 30 *Starkt försvar – Nordisk enhet – Europeisk samling*, slås det fast: ”Sverige skall som nation sträva efter en förening mellan de nordiska länderna och en solidaritet mellan Europas folk kring gemensam kultur”. Här framhålls inte längre att Sverige är Nordens kärnland och som därför skall sprida den ”germanska/vita kulturen” ut i Europa. Nu är det en gemensam kultur som skall ena folken. Vad den skall bestå av är dock oklart.

I programmets *Slutord* återkommer Engdahl till den idealistiska och romantiska historiesynen i dess slutkläm om den Nysvenska Rörelsens målsättning:

Den hävdar människoandens överhöghet över alla materiella företeelser. Genom ett fördjupat studium av de krafter som dirigerar människans själsliv vill den möjliggöra ett bemästrande även av det mänskliga psyket och dess möjligheter. I en tid då Europas kultur bokstavligen slagits sönder söker den samla till framtidsskapande insats under kulturens fälttecken.

Min tolkning, av textens latent budskap, är att staten genom de i programmet ovan föreslagna punkterna kan skapa en ny ideologi och en ny människa som skall återuppväcka den germanska kulturen som slogs sönder genom de fascistiska nederlagen i kriget.

Sammanfattning

I efterdyningarna av freden och dess avslöjanden av fascismens brott mot mänskligheten tonas programmets språkbruk ned och vissa erkännanden av vikten av fri- och rättigheter kommer till uttryck. Manifest uttrycker programmet fortfarande antiparlamentarism, antikommunism, antikapitalism, rasism och ultranationalism. Programmet är i vissa delar

radikalt, närmast socialistiskt, samtidigt som det är starkt auktoritärt. Genom dess förslag till utökad kungamakt, kristendomens ökade inflytande (om än under statligt överinseende) är den konservativ liksom i dess nationalromantiska synsätt av svensk kultur. Denna synkretism är dock vanligen förekommande i olika fascistiska program. Samhällsynen är manifest och latent kraftigt auktoritär där människans roll är att stå till statens förfogande i livets alla skiften. I skolan, i ungdomsrörelsen, i den obligatoriska samhällstjänsten, i arbetet och i korporationerna. Det är nationen som metafysiskt har sin egen historia och sitt eget liv högt över medborgarnas huvuden. Men latent förespråkar programmet en auktoritär och antidemokratisk statsbyggnad enligt fascistisk modell.

Människosynen är rasistisk och intolerant både mot fysiskt, psykiskt och ”moraliskt” avvikande grupper. I det nysvenska samhället finns bara plats för det svenska, fast vad som menas med det svenska definieras aldrig. Latent ligger här rasteorier om den germanska ”rena nordiska rasen” som bärare av den svenska kulturen och att denna är bättre än icke germanska kulturer.

6.6. Sammanfattande synpunkter

Per Engdahls språk är ofta högrävande och bombastiskt. Hans akademiska kunskaper i statsvetenskap, han blev filosofie licentiat i ämnet, kommer klart till uttryck i hans olika program och pamfletter. Engdahl ägde stor kunskap om ideologier och politik och han utvecklade en relativt självständig variant av en auktoritär och antidemokratisk ideologi. Engdahls politiska program bygger, som jag ser det, på fyra hörnstenar: ultranationalismen, den auktoritära statsapparaten, korporativismen och idén om den nya människan och kulturen.

Ultrationalismen

Engdahls nationalism bygger på uppfattningen att nationen är en levande organism med ett eget väsen. Denna tanke återkommer han till i alla de i undersökningen analyserade programmen. Hans extrema nationalism innebär en stark antikommunism då kommunismen står för internationalism. Därför blir enligt Engdahl just kampen mot kommunismen ett viktigt inslag i hans ideologi. Detta blir särskilt tydligt i artikeln ur Vägen Framåt och i pamfletten Kommunismen skall krossa genom positiv handling i ett nysvenskt samhällsbygge, båda från 1942. I dessa båda kopplar Engdahl även samman judefrågan med kommunismen. Det är judarna som ligger bakom kommunismens läror och spridande. Denna sammankoppling finns inte i programmet från 1950. Här öppnar Engdahl för en mjukare linje mot kommunismen och

förbud mot denna bör i möjligaste mån undvikas. Engdahls nationalism inkluderar en rasideologi som utgår från att nordiska rasens överlägsenhet och att den hotas genom främmande "raselement". Den "vita kulturen" är ett begrepp som Engdahl använder utan att definiera termen. Jag tolkar begreppet som att han anser att det finns en typisk germansk/nordisk kultur men som även influerats av tidigare europeiska "högkulturer" på kristen grund. Att Engdahl kraftigt påverkats av den nationalsocialistiska antisemitismen visar även de två undersökningsobjekten från 1942. I programmet från 1950 nämns inte judarna som grupp, fast programmet är ändå klart rasistiskt om än inte uttalat antisemitiskt.

Den auktoritära statsapparaten

Redan i sitt program, Det Nya Sverige, slår Engdahl fast att kungadömet i Sverige har verkat för folkstaten mot aristokratins klassprivilegier. Därför menar Engdahl att monarken är en garant för nationell samverkan mot klasskamp och partivälde. I programmet från 1950 föreslår Engdahl att det är kungen som skall utse regeringschef. Detta är nytt och avviker från programmet från 1931 där det är eliten som skall styra riket. Här är det korporationerna som i sina riksstämmor väljer medlemmar till en undre kammare. Till den högre kammaren skall kulturpersonligheter utses. Vem som utser dessa blir dock oklart. Regeringen bör enligt Engdahl vara höjd över alla intressegrupper. Därför förkastas parlamentarismen och partisystemet genomgående i alla de undersökta programmen. I samtliga undersökta program mellan 1931 och 1942 så framgår inte explicit hur regeringschefen skall utses. Det är korporationernas system och organisation som beskrivs och hur de väljs men oklart blir det kring regeringschefen. I allmänna ordalag talas det om en stark ledning och även om Engdahl, i programmet Den nysvenska linjen från 1938, förnekar att han är för diktatur så ligger diktaturen latent i programmet. Engdahl accepterar inte att det "klassorganiserade" partisystemet med allmänna och fria val är ett mer demokratiskt system än hans egen ideologi. Parlamentarismen blir enligt honom ett hot mot den nationella enigheten och är därför förkastlig. Detta uttrycks ännu tydligare i efterkrigsprogrammet 30 punkter från 1950. Här utvecklar Engdahl kortfattat sin idé om folkstaten. Även om han där talar om rätten till fri opposition och kommunalt och korporativt självstyre så ligger latent kravet på införandet av den auktoritära staten.

Korporativismen

Teorierna och kravet på samhällets omvandling i korporativ riktning är genomgående i samtliga av texter. Korporativismen är Engdahls variant av socialism men till skillnad från

den internationella kommunismen är den nationell. Korporativismen är antikapitalistisk och skall upphäva klasskampen. Den skall ena "folket" och föra samman intellektuella och arbetare även om löneskillnader skall kvarstå i samhället. Den privata äganderätten skall leva kvar även om den skall kontrolleras genom olika regleringar och lagar. Programmet är radikalt och till delar revolutionärt. Engdahl kräver att sociala insatser skall vidtas för att utjämna skillnader i inkomst och utbildning, bl.a. ställer han krav på lika lön för lika arbete oavsett kön. Korporationerna skall organisera stora delar av samhällslivet och blir därför en mäktig grupp i staten. Idén om korporativismen är hämtad från den italienska fascismen och är väl den tydligaste ideologiska importen i Engdahls tankevärld även om han utvecklar teorin jämfört med den italienska.

Den nya människan och kulturen

I Engdahls samhälle är det viktigt att skapa en ny människa för att slå vakt om den nationella "storheten". Därför vill han satsa på ungdomen som genom olika projekt skall präglas av pliktmoral och heroism. Denna pliktmoral skall vila på kristen grund. Ett hot mot den nya människan är enligt Engdahl främmande raselement. Därför skall dessa förhindras från att få fäste i Sverige genom lagar och bestämmelser om rashygien. Detta är krav som genomgående förs fram i Engdahls program även om den manifesta antisemitismen tonas ned i efterkrigsprogrammet. En annan, enligt Engdahl, viktig uppgift är att föra ut den "vita kulturen" och att samarbeta med de germanska folken. I efterkrigsprogrammet har detta tonats ned till att gälla samarbete mellan de nordiska länderna och Europas folk "kring gemensam" kultur. Vad denna kultur innebär lämnar Engdahl dock obesvarad.

7. Slutdiskussion och resultat

I uppsatsen har jag som teoretisk utgångspunkt följt den internationella och svenska forskningen kring fascismen. Jag har speciellt intresserat mig för forskningen kring begreppet generisk fascism och dess försök att utveckla definitioner på det essentiella i den fascistiska ideologin. Jag har speciellt funnit universitetslektor Lena Berggrens (se sidan 18) minimidefinition användbar, men jag har i min definition även infört begreppen auktoritär och metafysisk. Jag har lagt till auktoritär i min definition då jag menar att detta är ett mycket utmärkande drag i alla fascistiska rörelser. Dessutom har jag ersatt ordet holistiskt med

metafysisk då jag anser att det på ett tydligare sätt beskriver fascismens ”känslomässiga” förhållande till nationen, staten och människan. Ett ”känslomässigt” förhållningssätt som ligger bortom vetenskapliga förklaringar. Min minimidefinition lyder därmed: *Fascismen är en ultranationalistisk revolutionär och auktoritär ideologi med metafysiska och synkretistiska pretentioner som syftar till att skapa ett radikalt nytt samhälle och en ny typ av människa.* Min definition av generisk fascism betraktar jag som ett tillägg till de i teorikapitlet redovisade definitionerna av generisk fascism av Roger Griffin och Lena Berggren.

Jag har i undersökningen sökt efter förekomsten av följande centrala begrepp som ingår i fascistisk ideologi: antiparlamentarism, antikommunism, antikapitalism, antipartikularism och antiliberalism samt direkt aktion. I samtliga texter förespråkar Engdahl antiparlamentarism, antikommunism, antikapitalism och antiliberalism. I vissa texter förekommer antipartikularism. Den direkta aktionen som kampmedel försvinner i programmet 30 punkter.

Genom textanalys har jag påvisat manifesta budskap men genom att tolka det manifesta har jag även fått fram latent budskap vilka leder till en människo- och samhällssyn. Människosynen är auktoritär och rasistisk. Den nya människan skall vara heroisk i sin antimaterialism och solidarisk till sitt ”folk” och sin nation. Den nya människan skall även vara underordnad staten och korporationerna. Samhällssynen är auktoritär och antidemokratisk i sin syn på samhällets organisation i korporationer.

Jag finner att begreppet generisk fascism fungerat bra som teorimodell för att analysera Per Engdahls politiska program. Jag anser att studien visar att Engdahls politiska texter kan anses som uttryck för en fascistisk ideologi. Detta är inte en ny kunskap i sig. Både den akademiska och den populärhistoriska forskningen har tidigare betecknat Engdahl och hans ideologi som fascistisk. Syftet med denna uppsats var om *man klassificera Per Engdahl som fascist i enlighet med definitionen av generisk fascism?* Jag vill obetingat svara ja på den frågan. Engdahls alla i undersökningen ingående texter visar på en ultranationalism. De ger uttryck för en revolutionär och auktoritär ideologi. Ideologin är metafysisk i sin syn på nationen, staten och individen. Den är synkretistisk i sin blandning av konservativa idéer om kungamakt, kristendom och moderna, radikala idéer om ekonomi och sociala reformer. Engdahl vill även skapa ett radikalt nytt samhälle och en ny typ av människa genom korporativismen och ungdomens heroiska och moraliska uppfostran.

Uppsatsens andra frågeställning var huruvida Engdahl var antisemit eller ej. I alla sina texter som ingår i undersökningen uttrycker Engdahl rasideologiska åsikter. Han skiljer på den nordiska/germanska rasen som han anser är ”renare” än andra. Han motsätter sig inblandning av främmande raselement i den svenska. ”folkstammen”. Hans rent antisemitiska linje som man kan följa från 1931 till och med 1942, tunnas 1950 ut i allmänna främlingsfientliga åsikter. Jag menar att jag genom anförda citat har visat att Per Engdahl var antisemit, manifest från 1931 till 1942. Även detta resultat är inte helt nytt utan har tidigare framförts.

Jag har i uppsatsen främst intresserat mig för begreppet generisk fascism som teorimodell och hur det fungerar vid klassificering av extrema politiska program. En förhoppning är att begreppet skall tydliggöra skillnaderna mellan fascistiska program och konservativa eller högerextrema program.

8. Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Engdahl, Per, *Det nya Sverige: Utkast till ett politiskt program*, Uppsala 1931.
- Engdahl, Per, *Den nysvenska linjen: De nationellas inställning till tidsfrågorna*, Tierp 1938.
- Engdahl, Per, *Efter demokratien*, Sveriges Nationella Förbund, Stockholm 1938.
- Engdahl, Per, *Kommunismen skall krossas genom positiv handling i ett nysvenskt samhällsbygge*, Svensk Opposition, Malmö 1942.
- Vår kamp*, Sveriges Fascistiska Kamporganisation, Stockholm 1928.
- Vägen Framåt*, årgång 1942.
- 30 Punkter. Den Nysvenska Rörelsens program*, Malmö 1950.

Litteratur

- Berggren, Lena, Den svenska mellankrigsfascismen – ett ointressant marginalfenomen eller ett viktigt forskningsobjekt? *Historisk Tidskrift* 2002:3, sid 427–444.
- Berggren, Lena, *Nationell upplysning. Drag i den svenska antisemitismens idéhistoria*, Carlsson Bokförlag, Stockholm 1999.
- Berggren, Lena, Swedish fascism: Why Bother, *Journal of Contemporary History*, Vol. 37, No3 (jul., 2002), sid 395–417.
- Berglund, Joakim, *Quisling Centralen*, (Eget förlag), Malmö 1994.
- Bergström, Göran; Boréus, Kristina, (red), Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys, i *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund 2005.
- Bergström, Göran; Boréus, Kristina, (red), Idé- och ideologianalys, i *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund 2005.
- Blomqvist, Håkan, *Gåtan Nils Flyg och nazismen*, Carlssons Bokförlag, Stockholm 1999.
- Burke, Peter, *History and Social Theory*, Polity Press, Cambridge 2009.
- Carlsson, Holger, *Nazismen i Sverige. Ett varningsord*, Trots Allt!, Stockholm 1942.
- Carlsson, Sten; Rosén, Jerker, *Svensk historia II*, Svenska Bokförlaget/Bonniers, Stockholm, 1964.
- Dahl, Eva-Lena, Ideologisk tankestruktur och socialpolitiskt program – Rousseau och den politiska demokratin, sid 47–72, i *Om ideologi och ideologianalys. Uppsatser och texter*

- utgivna av Sven-Eric Liedman och Ingemar Nilsson, Texter från Institutionen för Idé- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet, Arachne nr 6, Göteborg 1989.*
- Dahlgren, Stellan; Florén, Anders, *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*, Studentlitteratur, Lund 1996.
- Engdahl, Per, *Fribytare i Folkhemmet*, Bo Cavefors, Lund 1979.
- Englund, Göran; Wilthorn, John, *Sjöbo – Ett demokratiskt föredöme*, 1988.
- Grant, Reg, *Andra världskriget: Europa*, Gleerups, Malmö 2006.
- Griffin, Roger, *The Nature of Fascism*, Routledge, London 1993.
- Hagvet, Bernt; Kuhn, Reinhardt, Contemporary Approaches to Fascism: A Survey of Paradigms, sid 26–51 i Ugelvik Larsen, Stein; Hagvet, Bernt, Myklebust, Jan Petter (editors), *Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism*, Universitetsforlaget, Oslo 1980.
- Hansson, Svante, *Moderna ideologier. Nio föreläsningar*, Liber Förlag, Stockholm 1983.
- Hübinette, Tobias, *Den svenska nationalsocialismen. Medlemmar och sympatisörer 1931–45*, Carlssons Bokförlag, Stockholm 2002.
- Karvonen, Lauri, *Fascismen i Europa*, Studentlitteratur, Lund 1990.
- Liedman, Sven-Eric, Om ideologier sid 7–45, i *Om ideologi och ideologianalys. Uppsatser och texter utgivna av Sven-Eric Liedman och Ingemar Nilsson, Texter från Institutionen för Idé- och lärdoms historia vid Göteborgs universitet, Arachne nr 6 Göteborg 1989.*
- Löow, Hélène, *Hakkorset och Wasakärven. En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924–1950*, Ordfront, Stockholm 1990.
- Löow, Hélène, *Nazismen i Sverige 1924–1979. Pionjärerna, partierna, propagandan*, Ordfront, Stockholm 2004.
- Löow, Hélène; Nilsson, Lotta, *Hets mot folkgrupp*, BRÅ-rapport 2001:7, Brottsförebyggande rådet, Stockholm 2001.
- Nilsson, Karl N A, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, Federativs, Stockholm 2000.
- När hände vad i Nordens historia*, Historiska Media, Lund 1996.
- Payne, Stanley G., The Concept of Fascism, sid 14–25 i Ugelvik Larsen, Stein; Hagvet, Bernt; Myklebust, Jan Petter (editors), *Who Were the Fascists. Social Roots of European Fascism*, Universitetsforlaget, Oslo 1980.
- Payne, Stanley G., *A History of Fascism 1914–45*, Routledge, England 1995.
- Petersen, Kai, *När hände vad? Världshistorisk uppslagsbok 1500–1982*, Forum, Stockholm 1984.

Sastamoinen, Armas, *Nynazismen, Federativs*, Stockholm 1966.

Tingsten, Herbert, *Nazismens och fascismens idéer*, Bokförlaget Aldus/Bonniers, Stockholm 1965.

Uland, Andreas, Refining the Concept of Generic Fascism, *European History Quarterly*, 2009; 39, sid 298–309.

Wallberg, Evabritt, *Säkerhetstjänst, nazism och högerextremism 1946–1980*, SOU 2002:94, Stockholm 2002.

Wärenstam, Eric, *Fascismen och nazismen i Sverige 1920–1940. Studier i den svenska nationalsocialismens, fascismens och antisemitismens organisationer, ideologier och propaganda under mellankrigsåren*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1970.

Wärenstam, Eric, *Sveriges Nationella Ungdomsförbund och högern 1928–1934*, Svenska Bokförlaget/Norstedts, Stockholm 1965.

Internet

Berggren, Lena, *Mellan konservatism och nationalsocialism – Sveriges Nationella Förbund 1930–1990*, odaterat arbete, hämtat från Lena Berggrens internetsida 2010-04-11, Umeå universitet, www. <http://www.idesam.umu.se/om/personal/historia/lena-berggren/>.

Berggren, Lena, *Fascism in Sweden 1920–1950. A Research Project Proposal, Projektansökan, Vetenskapsrådet 2002, Lena Berggren, "Den svenska fascismen 1920–1950", Bilaga A: Projektbeskrivning*, hämtat från Lena Berggrens internetsida 2010-04-11, Umeå universitet, www. <http://www.idesam.umu.se/om/personal/historia/lena-berggren/>.

Kungliga Biblioteket, Libris boksök,

[http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=förf%3a\(Per+Engdahl\)&f=ext&spell=true&hist=true&p=1](http://libris.kb.se/hitlist?d=libris&q=förf%3a(Per+Engdahl)&f=ext&spell=true&hist=true&p=1). informationen hämtat 2010-04-24.

Nysvenska Rörelsen, www.nysvenskarna.se, hämtat 2009-12-15.

Sveriges Radio, *P3 Dokumentär 25 april, 2010*, hämtat 2010-05-26.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2519&artikel=3640190>.

9. Bilaga

Generic Ideological Features of Fascism

Fascism as a Political Ideology från Roger Griffins *The Nature of Fascism*, sid 26f

A number of fascism's features can be anticipated *a priori* on the basis of the ten generic attributed of ideologies we identified in the last chapter:

- (i) The values and the world-view which fascism embodies will be expressed not only in theoretical writings, speeches, propaganda and songs but in the semiotic language of rallies, symbols, uniforms: in short, the whole style of its politics.
- (ii) Fascism will exhibit a utopian revolutionary aspect when attempting to overthrow the existing order but proceed to assume a reactionary, oppressive one if ever installed in power, even if some idealists will constantly seek to 'reform' it by narrowing the gap between the theory and the practise.
- (iii) The utopia which fascism seeks to implement will never be realized in practice, only a travesty of it.
- (iv) No matter how 'propagandistic' fascist thought will appear to those who do not sympathize with its underlying world-view, its most committed activists and supporters will find in it an outlet for idealism and self-sacrifice.
- (v) Despite rationalizations of the fascist world-view by appeals to historical, cultural, religious or scientific 'facts', its affective power is rooted in irrational drives and mythical assumptions.
- (vi) Commitment to fascism can exist on varying levels of emotional intensity and active support and its ideas will express themselves in various degrees of sophistication or simplification.
- (vii) Genuine (as opposed to feigned or tactical) support for fascism stems in each individual case from a largely subliminal elective affinity to it based on material and psychological interests.
- (viii) Though a fascist movement may appear a cohesive ideological community and present itself as such, on closer inspection its support will prove to derive from a myriad personal motivations for joining it and idiosyncratic of the movement's goals.
- (ix) Fascist ideology and the impact it achieves as the basis of a movement is not reducible to the theories and policies of any one ideologue or leader, for it acts as a transpersonal historical structure whose emergence and success are conditioned by its interaction with other structures both ideological and non-ideological.
- (x) Generic fascism is definable ideal-typically in terms of a cluster of values and goals common to all its various permutations, in other words its ideological core.